

VIDA-forskningsrapport 3

---

# VIDA

---

Vidensbaseret indsats over for  
udsatte børn i dagtilbud  
– modelprogram  
Forældreinddragelse

---

Dorte Kousholt & Peter Berliner

VIDA-forskningsserien 2013:06

VIDA-FORSKNINGSRAPPORT 3

# VIDENSBASERET INDSATS OVER FOR UDSATTE BØRN I DAGTILBUD

– MODELPROGRAM

FORÆLDREINDDRAGELSE

Dorte Kousholt

Peter Berliner

KØBENHAVN 2013

VIDA-PROJEKTET, IUP, AARHUS UNIVERSITET

**Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud - Modelprogram  
Forældreinddragelse  
VIDA-forskningsrapport 3  
VIDA-forskningsserien 2013:06**

ISSN 1904-8521 (Web-udgave)

ISSN: 1904-8947 (Print-udgave)

© 2013 by VIDA-projektet

**VIDA-projektets ekspertgruppe**

Professor Dorthe Bleses, Center for børnesprog, Syddansk Universitet

Professor Kenneth Mølbjerg Jørgensen, Institut for Læring og Filosofi (SAMF), Aalborg Universitet

Professor Mads Meier Jæger, Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik

Seniorforsker Mogens Christoffersen, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Docent Sven Bremberg, Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet

Professor emeritus Svend Erik Nordenbo, Aarhus Universitet

**Forfattere**

Dorte Kousholt & Peter Berliner

Denne rapport citeres som: Kousholt, D. & Berliner, P. (2013) *Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – modelprogram. Forskningsrapport 3. Forældreinddragelse. I: VIDA-forskningsserien 2013:6.* Aarhus Universitet, IUP

Grafisk design: Leif Glud Holm

Udgivet: november 2013

Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik,

Tuborgvej 164

2400 København NV

Telefon: 8716 1300

<http://edu.au.dk/forskning/projekter/vida/>

Bente Jensen - bj@dpu.dk

VIDA's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver VIDA's publikationer,

bedes sendt til VIDA-projektet, Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik.

# INDHOLD

<b>FORORD</b>	5
<b>RESUMÉ</b>	9
<b>1 INDLEDNING</b>	13
1.1 BAGGRUND FOR VIDA-BASIS +-PROGRAMMET	13
<b>2 DESIGN OG METODISK GRUNDLAG</b>	21
2.1 VIDA-BASIS +-SURVEY	23
2.2 VIDA-BASIS + KVALITATIVE INTERVIEWS	24
2.3 CASEINSTITUTIONER	26
2.4 ANALYSEMETODER OG TILGANGE	26
<b>3 SAMMENFATNING AF RESULTATER FRA VIDA-SURVEY</b>	29
3.1 KORTLÆGNING AF FORÆLDRESAMARBEJDE – SAMMENLIGNENDE ANALYSER 2011-13	29
3.2 BETYDNINGEN AF VIDA-BASIS +-PROGRAMMET FOR DEN FREMTIDIGE PÆDAGOGISKE PRAKSIS	32
3.3 OPSAMLING	33
<b>4 UDVIKLING AF FORÆLDREINDDRAGENDE TILTAG SET FRA LEDERNES PERSPEKTIV</b>	35
4.1 FORÆLDRESAMARBEJDE – STATUS OG UDFORDRINGER MIDTVEJS	36
4.2 FORÆLDREINDDRAGELSE – ÆNDRINGER I OPMÆRKSOMHED OG SYSTEMATIK	37
4.3 FORANDRINGER I TILRETTELÆGGELSE OG PLANLÆGNING AF FORÆLDREARRANGEMENTER	40
4.4 MULIGHEDER OG UDFORDRINGER I FORHOLD NYE FORMER FOR FORÆLDREINDDRAGELSE	44
4.5 NYE ERFARINGER, INDSIGTER OG REDSKABER SOM FØLGE AF VIDA-BASIS +	50
4.6 FORANDRINGER I FORÆLDRENS MÅDER AT DELTAGE I INSTITUTIONEN PÅ	52
4.7 OPSAMLING	55

<b>5</b>	<b>FORÆLDREINDDRAGELSE SET FRA ET FORÆLDREPERSPEKTIV</b>	<b>57</b>
5.1	FORÆLDRENES INDBLIK I BØRNENES HVERDAG	57
5.2	BETYDNINGEN AF TILRETTELÆGGELSEN AF ARRANGEMENTER	61
5.3	FORÆLDRENES INDBYRDES KONTAKT OG FÆLLESSKAB	64
5.4	VEJLEDNING OG STØTTE TIL VANSKELIGE SITUATIONER ELLER FORLØB	67
5.5	OPSAMLING	69
<b>6</b>	<b>KONKLUSION OG DISKUSSION AF RESULTATER</b>	<b>71</b>
6.1	DISKUSSION AF RESULTATER I RELATION TIL PROGRAMMER MED DOKUMENTERET EFFEKT	75
<b>BILAG</b>		<b>79</b>
<b>REFERENCER</b>		<b>85</b>

# FORORD

---

Projektet *Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – Modelprogram (VIDA)* er gået ind i sin sidste fase. Nærmere bestemt er projektets uddannelses- og interventionsdel afsluttet med udgangen af 2012 efterfulgt af sidste dataindsamling og -analyse i form af 3. nedslag af målinger af børns kompetencer samt casestudier af professionelles udvikling af organisatorisk læring samt forældreinddragelse. Denne VIDA-forskningsrapport 3 bidrager til det samlede projekt ved at være et casestudie af, hvordan deltagelse i VIDA-programmet har påvirket deltagernes arbejde med forældreinddragelse på nye måder, og hvordan dette opleves af de involverede parter, herunder forældrene selv. Vi præsenterer analyser af, hvorvidt eller hvordan programmet har afstedkommet fornyelse i en mere involverende form for forældresamarbejde, end det var alment brugt i udgangspunktet i 2011. Vi undersøger altså, om vi gennem analysen fra baseline (2011) til endline (2013) kan observere, at der rent faktisk er sket fornyelsesprocesser, hvad angår forældresamarbejdet i deltagende VIDA-dagtilbud. Rapporten kan tages i anvendelse sammen med projektets materialer og værktøjer og øvrige rapporter af kommuner, institutioner og professionshøjskoler med henblik på at skabe fornyelsesprocesser i dagtilbud for fremtiden med særligt henblik på at arbejde med forældresamarbejdet.

Projektets overordnede målsætning er at belyse spørgsmålet: Hvordan tager vi i dagtilbuddene bedst hånd om socialt udsatte børn? Der fokuseres i den forbindelse på at undersøge, om VIDA kan højne dagtilbudskvaliteten på måder, så deltagelsen i dagtilbud fremmer udsatte børns trivsel og læring her og nu og senere i livet. International forskning peger på, at der er store samfundsmæssige gevin-

ster at hente ved at sætte ind med en tidlig pædagogisk indsats i dagtilbud, især over for socialt udsatte børn. Kvalitet i dagtilbud skal således fremover kunne måles på, om dagtilbuddet reelt bliver et sted, hvor uddannelse og dannelsesprocesser kan tage deres begyndelse og blive for alle børn i velfærdssamfundet. Det omfattende projekt er bestilt og finansieret af Social-, Børne- og Integrationsministeriet og udviklet af forskere ved Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet. Projektet afprøver og dokumenterer hvilke pædagogiske indsatser i dagtilbud, der kan sikre udsatte børn en bedre tilværelse. I én gruppe af dagtilbud er der fokus på børns trivsel og læring (VIDA-Basis). I en anden gruppe er der ligeledes fokus på børns trivsel og læring, og desuden indgår forældreinddragelse (VIDA-Basis +). En tredje gruppe dagtilbud arbejder med almindelig praksis og fungerer derved som referencedagtilbud (Kontrolgruppe). I et tidligere gennemført HPA-projekt (Jensen et al., 2009) har vi påvist, at denne form for interventionsprogram i dagtilbud har positive effekter, når hele pakken så at sige omsættes som et samlet system med lokal tilpasning. Det er med afsæt i international forskning, der viser, at kvalitet i den tidlige indsats i dagtilbud fremmer udsatte børns livschancer, og de gode erfaringer fra HPA-projektet, at VIDA-projektet er blevet til. VIDA skal bidrage til, at indsatsen fra HPA-projektet videreudvikles bl.a. med supplement af et VIDA-Basis +forældreinddragelsesprogram, der baseres på et review over nyeste viden fra international forskning om effektive forældreprogrammer, som er udviklet til VIDA-projektet (Larsen et al., 2011). Sidstnævnte forskning viser lovende resultater i forhold til, hvad der kan opnås ved at kombinere dagtilbuddets indsats med en forældreindsats.

VIDA-forskningsrapport 3 skal ses som et selvstændigt bidrag til den samlede analyse af effekter af VIDA-programmet. Casestudiet, som er præsenteret i denne rapport, giver indblik i programmets hovedtematikker om effektive forældreprogrammer og videre gennem analysen i den progression i dagtilbud, der er skabt gennem den systematiske og målrettede implementering af VIDA-programmets forældredel, VIDA-Basis +.

Projektets styregruppe ved Helle Beknes, Social-, Børne- og Integrationsministeriet, samt ekspertgruppen knyttet til VIDA-projektet ved Mogens Christoffersen og Sven Bremberg har bidraget med nyttige kritiske og konstruktive kommentarer til VIDA-forskningsrapport 3. Projektets følgegruppe har endvidere bidraget med nyttige kommentarer til projektets samlede idé, indhold og fremdrift samt senest til drøftelser af de metodiske refleksioner og oplæg til konkrete materialer og værktøjer, som lægges frem i denne rapport.

Konsulent og cand.mag. i retorik, projektmedarbejder Jakob Haahr-Pedersen og Kirsten Kovacs takkes for hhv. bearbejdning, råd og korrekturlæsning på manuskriptet. Endelig takkes Leif Glud Holm for grafisk design og opsætning. Analysen og rapporten er udarbejdet af Dorte Kousholt og Peter Berliner.

*København, november 2013*

**Bente Jensen**

*Professor, ph.d., projektleder,  
Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik*





# RESUMÉ

---

VIDA-forskningsrapport 3 undersøger, hvordan dagtilbud har arbejdet med forældreinddragelse som følge af deres deltagelse i VIDA-Basis +-forældreprogrammet. Det primære fokus for casestudiet er 1) at afdække konkrete forandringsprocesser i dagtilbuddenes tilgang til og tilrettelæggelse af forældreinddragelse samt 2) at undersøge betydningen af dette for forældrene. I det følgende vil resultaterne af de kvantitative og kvalitative analyser blive opsummeret.

De statistiske analyser viser få signifikante forskelle mellem baseline og endline måling. De statistiske analyser viser, at der i perioden 2011-13 er sket nogle forandringer i forhold til hvilke typer af forældrearrangementer, der prioriteres i dagtilbuddene. VIDA-institutionerne afholder i mindre grad end tidligere arbejdsdage og caféeftermiddage. Sammenholdt med de kvalitative analyser kan der peges på en mulig sammenhæng med, at dagtilbuddene i højere grad har fokus på at kombinere forskellige formål omkring forældreinddragelse – og at forældrenes aktive bidrag tænkes på andre måder end deciderede arbejdsdage.

VIDA-Basis +-dagtilbuddene prioriterer det at skabe kontakt mellem forældrene indbyrdes højere efter deltagelsen i VIDA-programmet. VIDA-Basis +-institutionerne ligger signifikant over de øvrige institutionstyper med hensyn til deres vurdering af, hvor meget VIDA-programmet fortsat vil påvirke den pædagogiske praksis inden for forældresamarbejdet. Samlet kan vi konkludere, at der kun kan måles mindre effekter af VIDA-Basis + institutionernes deltagelse i VIDA-programmet i forhold til deres måde at tilrettelægge og prioritere forældresamarbejde. Dog er der basis for at konkludere, at VIDA-Basis +-institutionerne har

igangsat udviklingsprocesser omkring deres forældresamarbejde og forældreinddragelse.

Den kvalitative analyse er delt op i to dele: 1) udvikling som følge af dagtilbudets deltagelse i VIDA-Basis +-programmet set fra ledernes perspektiv og 2) forældrenes perspektiver på, hvilken betydning VIDA-programmet har haft på forældresamarbejdet.

VIDA-Basis +-dagtilbuddene har gennemført forskellige eksperimenter omkring deres forældresamarbejde. Det har givet anledning til en række oplevede forandringer:

1. Dagtilbuddene har revurderet og gentænkt deres forældrearrangementer i indhold og form. Der arbejdes med mere dynamiske arrangementer med aktiviteter, dialog og interaktion, som er struktureret og understøttet af personalet.
2. Der har været fokus på at undersøge hvilke barrierer, der måtte være i forhold til forældrenes deltagelse i forældresamarbejdet. I forlængelse heraf ser vi eksempler på en mere direkte opsøgende og inviterende tilgang over for forældrene.
3. Lederne oplever, at der arbejdes mere systematisk med at medtænke og inddrage forældrenes ressourcer og bidrag. Denne udvikling kan også dokumenteres gennem konkrete eksempler på ændret praksis i forhold til tilrettelæggelse og opfattelse af forældresamarbejde. Der ses gennemgående en mere udviklingsorienteret og innovativ tilgang til forældresamarbejde.
4. Der er i institutionerne en øget opmærksomhed på, at arbejdet med forældreinddragelse kræver ændringer i egen praksis, i institutionens måde at organisere forældresamarbejde på samt i medarbejdernes forståelser af og tilgang til forældre. Det må antages at hænge sammen med en større grad af fokus på forældrenes forskelligartede ressourcer og forskellige muligheder for at bidrage.

VIDA-programmet har haft en betydning for forældrene igennem de konkrete eksperimenter, som dagtilbuddet har gennemført. Analysen af forældrenes perspektiver viser:

1. At forældrene lægger vægt på, at hverdagen i dagtilbuddet gøres konkret og nærværende, så de kan få konkret indblik i, hvad der sker i dagtilbuddet, og hvad deres barn indgår i.

2. At øget inddragelse i dagtilbuddets hverdag giver forældrene større tryghed og mulighed for at forstå deres eget barn bedre. På den måde kan forældre få en oplevelse af at kunne bidrage relevant til deres barns udvikling og trivsel.
3. At forældrene finder det betydningsfuldt, at der skabes muligheder for at komme i dialog med andre forældre – og de ser gerne, at dagtilbuddet støtter op om dette. Forældrenes måde at møde og inddrage hinanden på har betydning for, om der skabes et inkluderende miljø omkring børnene.

I rapporten konkluderer vi, at det er forbundet med både muligheder og barrierer at opbygge en anerkendende og ressourceorienteret tilgang til forældrene. Et anerkendende ressourcensyn er fremmende for udvikling af forældresamarbejde og øget forældreinddragelse, men samtidig viser analyserne, at det er en udfordring at realisere dette både i personalegruppen og blandt forældrene. Dette forhold peger på, at der ligger et fortsat arbejde i at udvikle mere anerkendende og ressourceorienterede tilgange til forældresamarbejdet, der fremmer det at se forskelle og mangfoldighed som ressourcer.



# INDLEDNING

---

I VIDA-Basis +-casestudiet har vi undersøgt, om og på hvilke måder VIDA-Basis +-programmet har indflydelse på den måde, hvorpå dagtilbuddene tilrettelægger deres forældresamarbejde og inddrager forældrene i det pædagogiske arbejde. VIDA-Basis +-programmet retter sig overordnet mod at uddanne ledere og pædagoger til at medinddrage alle forældre i forhold til at støtte børns læring og trivsel. Målet er at kvalificere forældresamarbejdet i dagtilbuddene både generelt og i forhold til udsatte børn og familier.

I denne forskningsrapport samler vi op på tidligere resultater og relaterer dem til data fra den sidste del af dataindsamlingen i casestudiet (endline). Hensigten er at konkludere på casestudiets overordnede forskningsspørgsmål:

1. Hvordan realiserer institutionerne VIDA-interventionens hensigt, og hvad fremmer og hæmmer forældreinddragelse i denne proces?
2. Hvordan medvirker VIDA-interventionen til, at udsatte børns forældre konkret ændrer adfærd i relation til deres børn og i relation til samarbejdet med dagtilbuddet om at stimulere deres børns trivsel og læring?

Disse overordnede forskningsspørgsmål i casestudiet er konkretiseret til fem forskningsspørgsmål, som vil blive besvaret i denne afsluttende rapport:

- Hvilken effekt har deltagelse i VIDA-programmet på dagtilbuddenes forældresamarbejde?
- Hvordan arbejdes der i dagtilbuddene med VIDA-Basis +-interventionen?

- Hvilke muligheder og dilemmaer opleves der i dagtilbuddene i forbindelse med arbejdet med en øget forældreinddragelse?
- Hvordan opleves interventionen af forældrene?
- Hvordan bidrager deltagelse i interventionen til udvikling – set fra forældrenes perspektiv?

Analyserne i denne sidste VIDA-casestudierapport tager afsæt i ovennævnte forskningsspørgsmål, dataindsamling og dataanalyse fra de fire tidligere VIDA-statusrapporter samt dataindsamling og dataanalyse fra den sidste runde.

Casestudiet i VIDA-Basis + er hidtil beskrevet i fire rapporter:

Første rapport (VIDA statusrapport 1) præsenterede casestudiets baggrund og design (Jensen et al., 2011).

VIDA-statusrapport 2 (Jensen, 2011) præsenterede projektets baseline-måling baseret på data fra VIDA-survey. For VIDA-Basis + var fokus på at kortlægge, hvad der kendetegnede VIDA-dagtilbuddenes gældende praksis i forhold til forældresamarbejde.

VIDA-statusrapport 3 (Jensen, 2012a) baserede sig på projektets midtvejsmåling gennemført ved brug af semistrukturerede kvalitative interview med dagtilbudsledere i de fire udvalgte kommuner. I VIDA-Basis +-casestudiet var fokus på, hvordan der arbejdes med forældresamarbejde og forældreinddragelse i dagtilbuddene set fra et ledelsesperspektiv, og hvilke udfordringer lederne på dette tidspunkt identificerede.

I den fjerde statusrapport (Jensen, 2012b) fulgte vi ved hjælp af survey op på tilrettelæggelsen af forældresamarbejdet i de deltagende VIDA-Basis +-dagtilbud ved at se på mulige udviklingstendenser.

VIDA-Basis +-casestudiet er baseret på en kombination af kvalitative data (semistrukturerede interview) og kvantitative data (VIDA-survey). Dataindsamling og dataanalyse er gennemført parallelt med effektforskningsstudiet, som består af baseline-, midline- og endline-målinger. I VIDA-projektet har vi taget flere dataindsamlings- og analysemetoder i anvendelse for at kunne afdække, hvordan dagtilbuddene organiserer forældresamarbejde og arbejder med udvikling af forældreinddragelse i forbindelse med VIDA-programmet (se figur 1 i bilagsmateriale). Dataindsamling og analysetilgang vil blive nærmere beskrevet i kapitel 2.

Rapporten er opdelt i seks kapitler. Kapitel 1 præsenterer forskningsspørgsmål og baggrund for VIDA-Basis +-programmet. Kapitel 2 beskriver casestudiets design og metodiske grundlag med henblik på at skabe et overblik over indsamlingsmetoder og analysemetoder i VIDA-casestudiet. I tredje kapitel præsenterer vi resultaterne fra de kvantitative analyser fra baseline til endline. I kapitel 4 analyserer vi interview med ledere af dagtilbud med henblik på at undersøge, hvilke forandringer og udfordringer der opleves i institutionerne i forbindelse med arbejdet med VIDA-Basis +-programmet. I kapitel 5 undersøger vi institutionernes arbejde med forældreinddragelse – set fra et forældreperspektiv. Afslutningsvis diskuterer vi i kapitel 6 rapportens fund samlet set, og der konkluderes i relation til casestudiets forskningsspørgsmål.

## 1.1 BAGGRUND FOR VIDA-BASIS +-PROGRAMMET

Det er centralt for VIDA-konceptet, at det retter sig mod det almene forældresamarbejde. Intentionen er således ikke en særlig indsats for udsatte forældre, men en bred indsats, der fokuserer på generelt at forbedre forældrenes muligheder for at styrke børnenes udvikling og trivsel i samarbejde med de pædagogiske medarbejdere i dagtilbuddet. Opgaven bliver at inddrage udsatte forældre på nye måder – men i det almene forældresamarbejde. Derfor er det relevant at rette blikket mod samarbejde mellem forældre og pædagogiske medarbejdere og se på almene dilemmaer og muligheder. Et børneliv i dag leves på tværs af daginstitution og hjem, og derfor foregår børns udvikling på tværs af mange forskellige sammenhænge (Dencik, 1999; Hedegaard, 2003; Højholt, 2001). Disse forskellige steder møder børn forskellige voksne og ikke mindst andre børn, som de indgår i relationer med, og som på forskellige måder har betydning for deres udvikling. Børnene skal finde ud af at skabe sammenhæng og mening på tværs (Fleer & Hedegaard, 2010; Kousholt, 2011).

Børnenes sammensatte liv betyder, at de voksne omkring dem på en gang må fordele og samarbejde om omsorgen for børnene (Singer, 1993). Det betyder videre, at der er sket store forandringer i forhold til, hvad det vil sige at være forælder (Sommer, 2004). Man kan sige, at den moderne forældreopgave rækker ud over hjemmets og familiens privathed og ind i dagtilbuddets rum (Kousholt, 2011). Institutionens dagligdag og relationen til de pædagogiske medarbejdere rummer både muligheder og begrænsninger i forhold til at varetage denne opgave (Kousholt, 2005; Larsen, 2005). Dagtilbuddet kommer på den måde til at udgøre betingelser for, hvordan forældre kan realisere deres forældreopgaver. Det er centralt her, at betingelserne for børnenes trivsel og udvikling skabes i samspillet mellem dagtilbuddet og familien.



I det teoretiske grundlag for VIDA-programmet peges der på begrebet *resiliens* som en samlende betegnelse for børns parathed til at møde nye udfordringer. Resiliens betegner en kapacitet til at tilpasse sig til og udvikle sig under udfordringer og modgang. Forskningen viser, at resiliens udvikles i et system, der omfatter barnet, institutionen, familien og nærmiljøet (Ungar, 2008, 2010; Berliner, Larsen & de Casas Soberón, 2011; Berliner & de Casas Soberón, 2011). Forældresamarbejdet er et vigtigt element i udviklingen af resiliens, da det kan understøtte en sammenhængende og støttende opvækst og læringsmiljø omkring barnet. Forskning i resiliens giver dermed anledning til at pege på betydningen af, at alle forældre oplever mulighed for at deltage i forældresamarbejdet – inklusive forældrene til udsatte børn – for at give alle børn bedst mulige udviklingsbetingelser.

Som baggrund for udvikling af VIDA-Basis +-programmet er der foretaget en forskningskortlægning baseret på 13 interventioner med dokumenteret positiv virkning i relation til inddragelse af udsatte forældre (Larsen et al., 2011). Disse 13 interventionsstudier fokuserer på, hvordan inddragelse af forældre til de 0-6-årige kan bidrage til at styrke børnenes udviklingsmuligheder. De forskellige interventioner har varierende længde og fokuserer på børn på forskellige alderstrin inden for gruppen af 0-6-årige. Programmerne kan deles op i to typer ud fra deres fokus. En gruppe fokuserer især på kognitive færdigheder og en anden især på sociale færdigheder. De kognitivt orienterede interventioner består i vejledning af forældrene i at varetage aktiviteter inden for læsning, skrivning og matematik. De socialt orienterede interventioner består i at give forældrene redskaber til at støtte og udvikle sociale færdigheder hos barnet. I disse programmer sker styrkelsen af forældrenes redskaber gennem en åben læringsproces, der omfatter refleksion sammen med pædagogen både individuelt og i grupper.

I forskningskortlægningen blev følgende fællestræk ved de effektive programmer fundet: 1) forældrene modtager undervisning i de aktiviteter, de skal udføre sammen med børnene, og har mulighed for at reflektere over disse i grupper med andre forældre – grupperne ledes af en eller flere pædagogiske medarbejdere; 2) gennem forældreaktiviteter i dagtilbuddet og ved hjemmebesøg har de pædagogiske medarbejdere mulighed for at supervisere og vejlede forældrene i de programrelaterede aktiviteter i hjemmet og kan yde supervision og give forklaringer på stedet; 3) der ydes praktisk hjælp til deltagelse i forældremøder, herunder transport, børnepasning og forplejning; 4) der foregår en fortløbende evaluering af processen gennem måling af omfanget af udførte programaktiviteter i hjemmene, så det vides, i hvor høj grad disse bliver udført (Larsen et al., 2011).

Det fremgår af forskningskortlægningen, at de effektive interventioner som oftest anlægger et positivt ressourcensyn og i forlængelse heraf har fokus på at skabe en positiv ressourceorienteret læringskultur i dagtilbuddet og i hjemmet.

I programmerne ydes der ofte hjælp til forældrene til at håndtere andre problemer og udfordringer end lige netop børneopdragelsen og styrkelsen af barnets muligheder. Dette gøres for at skabe muligheder for, at hjemmet netop kan blive en mere støttende og udviklingsfremmende kontekst for barnet. I nogle tilfælde støttes familien også i at blive en mere aktiv del af lokalsamfundet i form af at bruge de tilbud, der findes der på en aktiv og deltagende måde.

Målet i programmerne er at skabe øget forældrekompetence på en konkret måde gennem vejledning i, samarbejde omkring, opfølgning på og evaluering af konkrete aktiviteter, forældrene kan udføre med børnene i hjemmene, men også ved at deltage i aktiviteter med børnene i dagtilbuddet. Forældrene styrkes i at kunne træne specifikke færdigheder hos barnet (læsning, matematik, viden) samt mere brede sociale færdigheder, herunder især at kunne løse problemer på en ikke-aggressiv måde og at kunne indgå i sociale fællesskaber på en gensidigt støttende og bidragende måde.

I forskningskortlægningen konkluderes det, at det særlige ved de effektive programmer er, at de involverer forældrene som aktører i styrkelsen af børnenes udvikling i et tæt samarbejde med dagtilbuddet. Forældrene modtager både støtte og konkret undervisning, og dette er rettet mod, at de skal indgå aktivt i udførelsen af de aktiviteter, der indgår i programmet. Gennem fælles refleksioner ved møder og i workshops med forældrene fra de deltagende hjem og pædagogerne tilrettelægges der muligheder for en refleksiv læreproces, hvor nye idéer til mestring og kompetence opstår i processen – men stadig med afsæt i de konkrete aktiviteter. Programmerne er kendetegnet ved en høj grad af konkret forankring i aktiviteter og en styrkelse af udviklingsfremmende adfærd i familierne.

De gennemgåede interventioner gav anledning til at anbefale (jf. tillæg til VIDA-Kvalifikationsmappen), at dagtilbuddenes ledere faciliterer, at de enkelte pædagogiske medarbejdere kvalificeres til at optræde som inspiratorer for forældrene. Det betyder, at opgaven for lederne er at facilitere, både at den enkelte pædagogiske medarbejder bliver i stand til at indgå i den rolle, der fordres, og at de pædagogiske medarbejdere i dagtilbuddene skaber en fællesskabsorienteret forståelse og tilgang til forældresamarbejdet. Dette indebærer, som skitseret, at der på dagtilbudsniveau udvikles en høj grad af lydhørhed over for og indsigt i forældrenes behov, og at man i fællesskab i dagtilbuddet udvikler viden om

børns læring og VIDA-projektets begreber, så disse med stor sikkerhed kan overføres til forældresamarbejdet.

VIDA-programmet lægger op til, at alle, både pædagogiske medarbejdere, forældre og børn, inviteres til at deltage aktivt på måder, så udsatte børn indgår på lige fod med de andre børn, ligesom forældrene inddrages i et ressourceorienteret positivt læringsmiljø.

Udvalgte kvalitative studier, som er beskrevet mere indgående i Tillæg til VIDA-Kvalifikationsmappen (Jensen & Haahr-Pedersen, 2011), peger på, at forældrene lægger vægt på og har udbytte af forældresamarbejde, der er karakteriseret ved følgende: 1) det bygger på en positiv, anerkendende dialog omkring styrkelse af forældrekompetence inden for bestemte områder; 2) forældrene inviteres til at deltage i et fællesskab af forældre – alle forældre, inklusive udsatte forældre, kan have udbytte af at blive integreret i et fællesskab omkring forældreopgaver; 3) det inddrager forældrene (og ofte hele familien) i aktiviteter sammen med børnene i dagtilbuddet og i hjemmet.

På denne baggrund blev det anbefalet, at:

- dagtilbuddets leder og pædagogiske medarbejdere arbejder med forældreinddragelsesformer, der sikrer, at forældrene opbygger forståelser af barnets udvikling og egen rolle heri på baggrund af relevant viden, samt
- at forældrene møder og indgår i dialog med andre forældre og på den baggrund ser sig selv og de andre forældre og de pædagogiske medarbejdere som gensidige ressourcer.

Dette stemmer overens med VIDA-programmets grundlæggende principper om 1) et resourcesyn, 2) aktiv læring og 3) fælles organisatorisk læring.

Ved VIDA-programmets start blev det klargjort, at der måtte tages højde for to forhold i omsætning af viden om forældreprogrammer til VIDA-Basis + -programmet:

For det første det forhold, at kortlægningen af internationale studier behandler så mangeartede programmer, at vi på den baggrund ikke kan påpege én bestemt metode, der får den ønskede effekt i relation til det, VIDA-projektet søger at opnå, nemlig fremme af børns sociale udvikling (trivsel) og læring. Det er således ikke på den baggrund muligt at angive præcise retningslinjer for, hvad VIDA-projektets forældreinvolvering skal bestå i. VIDA-Basis + -dagtilbuddene udarbejder

deres konkrete eksperimenter omkring øget forældreinddragelse ud fra en analyse af deres aktuelle, lokale situation (børnesammensætning, personalets forudsætninger, gældende praksis etc.). Dette forhold stiller krav til, at dagtilbuddet følger VIDA-programmets oplæg til at arbejde målrettet og systematisk frem mod at udarbejde handleplaner og strategier for implementering samt til at omsætte disse i konkrete forandringsprocesser. Dette giver således på den ene side plads til at arbejde ud fra et princip om med- og selvbestemmelse (bottom-up). På den anden side kombineres dette princip i VIDA med et princip, der er velkendt fra de internationale programmer, om at arbejde målrettet og systematisk ved brug af fælles materialer, værktøjer og guidelines (top-down) (jf. Jensen et al., 2011, VIDA-statusrapport 1).

For det andet det forhold, at VIDA-programmet adskiller sig fra de internationale programmer ved at blive implementeret i almene dagtilbud. Det betyder, at alle børn i dagtilbuddet er omfattet af programmet og ikke kun særligt udtagne børn. VIDA-Basis +-programmet skal desuden passes ind i en nutidig dansk kontekst, hvor alle grupper af forældre er repræsenteret (ikke kun særligt udsatte), og derfor må det medtænkes i VIDA-Basis +-programmet at igangsætte aktiviteter og tiltag omkring forældreinddragelse, der opleves som meningsfulde af alle forældre.

I det følgende kapitel gennemgår vi design og metoder i VIDA-Basis +-casestudiet.



# DESIGN OG METODISK GRUNDLAG

---

Dette kapitel beskriver designet for den del af VIDA-forskningsundersøgelsen, der angår VIDA-Basis +. Kapitlet redegør for de anvendte metoder og de forskellige typer af datamateriale. Kapitlet skal derved give et samlet billede af den metodiske baggrund for VIDA-Basis +-casestudiet og de fremlagte analyser.

Det primære fokus for casestudiet er at afdække konkrete forandringsprocesser i 1) dagtilbuddenes tilgang til og tilrettelæggelse af deres forældresamarbejde og måder at inddrage forældre på, samt 2) forældrenes ændrede adfærd i relation til dels eget barn og dels til deres deltagelse i institutionerne både i hverdagen og i forældrearrangementer.

Forskningsdesignet inddrager følgende metoder:

- Survey gennemført ved baseline, midtvejs og endline (2011, 2012 og 2013)
- Individuelle interview med ledere af dagtilbuddene (forår 2011)
- Fokusgruppeinterview med ledere (forår 2013)
- Besøg på fire udvalgte caseinstitutioner af to omgange (efterår 2012 og forår 2013) med interview med ledere, VIDA-medarbejdere samt udvalgte forældre.

Forskningsdesignet for VIDA-Basis +-casestudiet følger det samme overordnede forløb som effektforskningsdelen (jf. Jensen et al., 2011: VIDA-statusrapport 1, 4.2) og casestudier af forandringsprocesser af pædagogiske praksisser (jf. Jensen et al., 2011, statusrapport 1, 4.3, samt Jensen & Brandi, 2013: VIDA forskningsrapport 2).

Generelt betegnes dagtilbuddenes overordnede ramme for og tilrettelæggelse af samarbejde med forældre ved baseline som 'forældresamarbejde', og de tiltag, som dagtilbuddene har arbejdet med som følge af VIDA-Basis +, som 'forældreinddragelse'.

Den survey-baserede måling til kortlægning af alle de deltagende dagtilbudsgældende praksis blev suppleret med spørgsmål om gældende praksis i relation til forældresamarbejde generelt og mere specifikt i forhold til udsatte børn. Surveyundersøgelsen blev gennemført indledningsvis (baseline) og gentaget sideløbende med dataindsamlinger om børns kompetencer – dvs. et år inde i forløbet (midtvejsstatus) og ved forløbets sidste implementeringsfaser (endline). Resultater vedrørende udvikling af den pædagogiske praksis og organisatorisk læring kan læses i VIDA-forskningsrapport 2. Formålet med VIDA-Basis +-delen af surveyet er at kortlægge gældende praksis og at undersøge målbare forandringer i tilrettelæggelsen og prioriteringen af forældresamarbejdet i de deltagende dagtilbud i perioden fra baseline til endline.

Surveyundersøgelsen blev kombineret med kvalitative dataindsamlingsmetoder med henblik på at kunne afdække, *hvordan* interventionen er blevet omsat i faktiske ændringer i dagtilbuddenes praksis omkring forældreinddragelse både generelt og specielt i arbejdet med udsatte børn.

Som supplement til baseline-målingen (survey), hvor der blev spurgt til forældresamarbejdets principper og praktiske tilrettelæggelse, blev der gennemført kvalitative interview med lederne enkeltvis.

I forbindelse med 'endline' blev der gennemført fokusgruppeinterview med lederne fra de deltagende institutioner. Spørgsmålene til fokusgruppeinterviewet havde til formål at afdække den pædagogiske praksis omkring forældresamarbejde med særligt fokus på *forandringer* som følge af deltagelse i VIDA-programmet.

Endelig blev der gennemført besøg på fire udvalgte caseinstitutioner – en institution i hver af de fire deltagende kommuner. Caseinstitutionerne blev udvalgt med henblik på at finde dagtilbud, der i særlig grad virkede optaget af at udvikle og eksperimentere med forældreinddragelse på måder, der var i overensstemmelse med tænkningen bag VIDA-programmet. Caseinstitutionerne er altså udvalgt ud fra tanken om, at deres udvikling og erfaringer kan inspirere andre dagtilbud.

I den afsluttende kvalitative dataindsamling lagde vi vægt på at få dybtgående casebeskrivelser samt *konkrete eksempler*, der igennem en sammenlignende og tværgående analyse i forhold til resten af VIDA-Basis +-materialet med fokus på *dilemmaer, muligheder og udfordringer* kan fungere som eksemplariske eksempler og dermed inspirere til udvikling

Det kvalitative materiale skal samlet set give indblik i oplevelser af *muligheder, barrierer og dilemmaer* i forbindelse med arbejdet med øget forældreinddragelse. Det kvalitative materiale skal altså pege på *betydninger og sammenhænge* mellem de konkrete initiativer, der igangsættes i dagtilbuddene, og forandringsmuligheder og udfordringer i forbindelse med forældreinddragelse – sådan som det opleves af ledere og forældre.

## 2.1 VIDA-BASIS +-SURVEY

Den survey-baserede måling i casestudiet er blevet anvendt til kortlægning af dagtilbuddenes gældende praksis i forhold til forældresamarbejde.

Surveyet for VIDA-Basis + blev indarbejdet som en sektion i det samlede VIDA-survey. Spørgsmålene i VIDA-Basis +-sektionen blev udarbejdet på baggrund af den forskningskortlægning, der er foretaget af evidensbaseret viden internationalt inden for tidlig indsats (Larsen et al., 2011), samt den oversigt over kvalitative studier, som ligeledes blev udarbejdet i forbindelse med VIDA (Berliner & Kousholt, 2011). Spørgsmålene giver samlet set et indblik i, hvordan dagtilbuddene prioriterer og tilrettelægger forældresamarbejde ved VIDA-programmets start. Spørgsmålene dækker fem områder:

1. Der spørges til hvor ofte, der er henholdsvis fælles og stuevis forældrearrangementer i dagtilbuddet, samt hvor mange forældre der deltager. Endvidere spørger vi i denne del af spørgeskemaet om, hvor mange forældre der har deltaget i det sidste forældrearrangement. Graden af deltagelse giver et indtryk af, hvor stor en del af forældregruppen, der er involveret i forældresamarbejdet.
2. Der spørges til, hvor ofte bestemte typer af forældrearrangementer forekommer, nemlig forældremøder, caféeftermiddage, faglige foredrag samt arbejdsdage. Der spørges endvidere til, hvilke andre typer af forældrearrangementer dagtilbuddene arrangerer, samt hvilke arrangementer der har størst tilslutning fra forældrenes side. Spørgsmålene har som formål at afdække graden af forældreinvolvering.



3. Der spørges til, hvad lederne finder særligt vigtigt i forældresamarbejdet i dagtilbuddet. Spørgsmålene dækker fire specifikke områder: 1) formidling af viden og informationer til forældrene, 2) debat og fælles refleksioner med forældrene, 3) aktiv forældreinvolvering i dagtilbuddets dagligdag og/eller i særlige arrangementer og 4) kontakt mellem forældrene indbyrdes. Disse spørgsmål angår samlet set, hvordan dagtilbuddene prioriterer deres forældresamarbejde.
4. Der spørges til tre aspekter af dagtilbuddenes forældresamarbejde: 1) i hvor høj grad der arbejdes systematisk og målrettet med forældresamarbejde om indsats for udsatte børn, 2) i hvor høj grad det er muligt at inddrage alle forældregrupper i samarbejdet samt 3) i hvor høj grad der samarbejdes med forældrene om at skabe et støttende læringsmiljø for barnet både i dagtilbud og hjem. Disse tre områder er valgt ud fra vores viden om betydningsfulde faktorer i forhold til at skabe forældresamarbejde, der fremmer børns lærings- og udviklingsmuligheder
5. Der spørges til sidst til, hvor meget formel uddannelse og træning dagtilbuddene giver medarbejderne inden for området forældresamarbejde. Begrundelsen for dette er en ide om, at kurser og træning er et udtryk for en prioritering af dette område og for en generel kompetenceopbygning og -vedligeholdelse, der vil have indflydelse på forældresamarbejdet.

Det samlede VIDA-survey-spørgeskema er pilottestet og tilpasset efter feedback fra testdeltagere. Deltagere i VIDA-surveyundersøgelsen er de ledere og medarbejdere, der deltager i VIDA-Basis- og VIDA-Basis +-uddannelsen, samt en leder og medarbejder fra kontrol dagtilbud. Undersøgelsen gør det således muligt at sammenligne tilrettelæggelse af forældresamarbejde samt at undersøge, om der er forskelle mellem de tre interventionstyper (VIDA-Basis, VIDA-Basis + og kontrolgruppe) og mellem de deltagende kommuner. Data er lagt på Danmarks Statistik sammen med projektets samlede datasæt (børnedata og registerdata) og er anmeldt til Datatilsynet.

## 2.2 VIDA-BASIS +-KVALITATIVE INTERVIEWS

VIDA-survey er som nævnt blevet suppleret med kvalitative, semistrukturerede interview. I disse interview er viden om forskningsspørgsmålene og elementer fra VIDA-survey søgt uddybet. Fokus har været på konkrete beskrivelser af eksisterende praksisser i forhold til forældresamarbejde i de undersøgte dagtilbud samt på, hvordan dagtilbudslederne har arbejdet med forældreinddragelse som følge af deres deltagelse i VIDA-Basis +-programmet. I forhold til denne viden

har vi i casestudiet rettet fokus på, hvilke elementer der virker fremmende henholdsvis hæmmende for inddragelse af forældre i det pædagogiske arbejde med børnenes trivsel og læring.

Datagrundlaget består af bandede og transskriberede interview med alle deltagende ledere fra VIDA-Basis +-dagtilbud, som er interviewet sommeren 2011 (se Jensen, 2012) og igen i det tidlige forår 2013. Ved endline blev de kvalitative semistrukturerede interview gennemført som gruppeinterview. Lederne blev samlet i grupper af fire i hhv. VIDA-Basis og VIDA-Basis +. Alle deltagere i gruppeinterviewet fik lige mulighed for at besvare alle spørgsmål, idet alle blev bedt om at forholde sig til de stillede spørgsmål.

Temaet om forældresamarbejde i interviewguiden til de individuelle ledere er struktureret ud fra følgende undertemaer:

- Hvad dagtilbuddene lægger vægt på i forhold til forældresamarbejde
- Hvordan samarbejdet med forældrene tilrettelægges – både generelt og i forhold til udsatte familier
- Hvilke udfordringer lederne ser i forhold til forældresamarbejde
- Samt hvilke muligheder lederne ser i forældreinddragelse i forhold til arbejdet med udsatte børn.

Temaet om forældresamarbejde i forbindelse med gruppeinterviewene (endline 2013) gentager temaerne fra de individuelle lederinterview med henblik på at afdække konkrete forandringer. Derudover er tilføjet følgende undertemaer:

- Hvilke værktøjer og indsigter, lederne oplever at have fået i forhold til at skabe en større grad af forældreinddragelse – om de føler sig bedre rustet til at arbejde forældreinddragende
- Hvilke forandringer lederne ser i forældrenes adfærd i relation til deres børn og i relation til dagtilbuddet som følge af arbejdet med VIDA-programmet.

Disse temaer er tilføjet for at belyse, hvilke redskaber og indsigter lederne ser som væsentlige i forhold til at udvikle arbejdet med forældreinddragelse, samt hvorvidt lederne kan se en forskel i forhold til forældrenes måde at indgå i dagtilbuddet.

Interviewpersonen har i både det individuelle og gruppebaserede interview kunnet svare frit på de stillede spørgsmål, hvorefter svarene er blevet gransket med henblik på nærmere uddybelse, hvis det har været nødvendigt. Dog må man medtænke, at gruppeinterview åbner for den mulighed, at den enkelte leder bli-

ver inspireret og følger op på de andres svar. Dette kan på den ene side give en større homogenitet i svarere, men på den anden side også en mulighed for at få uddybet forskelle i perspektiver og praksisser. På denne baggrund har vi søgt efter svar på forhold omkring fornyelse af pædagogiske praksisser i forhold til forældreinddragelse og ledernes perspektiver på forældrenes udbytte.

## 2.3 CASEINSTITUTIONER

Den sidste del af casestudiets design består af besøg på fire udvalgte caseinstitutioner; en institution i hver af de fire udvalgte kommuner. Caseinstitutionerne blev udvalgt på baggrund af de kvalitative, individuelle interview med lederne (foråret 2011). Interviewmaterialet blev gennemgået fra hver kommune med henblik på at finde dagtilbud, der i særlig grad virkede optaget af at udvikle og eksperimentere med forældreinddragelse på måder, der var i overensstemmelse med tænkningen bag VIDA-programmet. Caseinstitutionerne er altså udvalgt ud fra tanken om, at deres udvikling og erfaringer kan inspirere andre dagtilbud. Hver institution blev besøgt to gange. Første gang blev der gennemført observationer af den pædagogiske praksis i institutionen med særligt henblik på 1) institutionens struktur og opbygning af hverdagen, 2) kommunikation mellem personale og forældre samt 3) forældres deltagelse i institutionen. Endvidere blev institutionens leder og VIDA-medarbejder interviewet. I enkelte tilfælde blev der gennemført forældreinterview, hvor institutionen havde arrangeret det. Ved det andet besøg i caseinstitutionerne (forår 2013) blev der gennemført opfølgende interview med leder og VIDA-medarbejder samt tre individuelle forældreinterview. Forældrene var udvalgt af institutionen med henblik på at sikre en bred repræsentation med hensyn til køn og social baggrund.

Dagtilbuddenes ændrede praksis er endvidere dokumenteret gennem udtryksformer som fotos, opslag og andre konkrete manifestationer i hverdagen, fx ændringer i aktivitetsplaner og lokale manualer for indhold og aktiviteter i den pædagogiske praksis.

## 2.4 ANALYSEMETODER OG TILGANGE

VIDA-Basis +-casestudiet er således baseret på både kvantitative og kvalitative data. Disse data giver forskellige muligheder for at svare på casestudiets overordnede forskningsspørgsmål.

De kvantitative data giver mulighed for at måle, om der er og i givet fald, hvilken effekt deltagelsen i VIDA-programmet har på dagtilbuddenes forældresamarbejde ud fra de stillede spørgsmål. Alle spørgsmål udsættes for statistiske test vedrørende signifikante forskelle mellem de tre grupper, VIDA-Basis, VIDA-Basis + og kontrolgruppen i form af Chi<sup>2</sup>-test af krydstabeller og T-test ved sammenligninger. De tilfælde, hvor forskellene er signifikante, trækkes frem. Også i forbindelse med kommuneforskelle trækkes signifikante forskelle frem. Kommunernes navne er anonymiserede og kaldes Kommune X, Y, Z og Æ. Her i den afsluttende forskningsrapport er fokus på signifikante forskelle mellem 2011 (baseline) og 2013 (endline).

De kvalitative data giver mulighed for at belyse *oplevede forandringer* i praksis – særligt lederes og forældres perspektiver på hvilke muligheder, barrierer eller udfordringer og dilemmaer udvikling af forældreinddragelse i dagtilbuddene fører med sig. Analysen af interviewmaterialet er sket i relation til de præsenterede forskningsspørgsmål og underspørgsmål og gennemført dels ved *deskriptive analyser af, hvordan* der arbejdes med VIDA-Basis + i dagtilbuddene, dels ved *kondenseringer* af centrale tværgående problematikker (Kvale, 2006). Analysen af lederinterview er primært foretaget i forhold til, hvilke temaer der kan identificeres som gennemgående på tværs af dagtilbuddene. Analysen fremstilles med særligt fokus på udviklingen i dagtilbuddenes *forståelse* af og *tilrettelæggelse* af deres forældresamarbejde, samt de *muligheder* og *udfordringer* lederne udpeger.

Analysen af forældreinterview i de udvalgte fire caseinstitutioner er gennemført på lignende måde ud fra de forskningsspørgsmål, der vedrører forældrene. Der er således gennemført en deskriptiv analyse af, hvordan forældrene oplever deltagelse i VIDA-Basis +-interventionen, samt tværgående analyser af gennemgående temaer.

Analysen underbygges løbende med eksempler i form af uddrag fra interview. Disse uddrag er redigeret for at undgå meningsforstyrrende sprog – markeret med henholdsvis [xxx] ved indsatte ord og [...] ved udeladelse af ord.

I den afsluttende kvalitative dataindsamling i forbindelse med besøg på caseinstitutioner har vi lagt vægt på at få dybtgående casebeskrivelser samt konkrete eksempler fra forældrenes perspektiver. Fokus i denne del af analysen er rettet mod hvilken betydning, den måde, forældresamarbejdet er tilrettelagt på, har for forældrenes deltagelse, og hvad forældrene oplever, der er vigtigt i forældresamarbejde, og hvad de har brug for af støtte. Forældreinterviewene belyser, hvilke muligheder og udfordringer der ligger i samarbejdet med dagtilbuddet set fra

udvalgte forældres perspektiver. Da forældrene er målgruppe for de inddragende aktiviteter, som VIDA-Basis +-dagtilbuddene sætter i gang, er deres perspektiver på forandringer, muligheder og udfordringer vigtige at få med. Det muliggør en kvalitativ analyse af 1) sammenhængen mellem forskellige, igangsatte aktiviteter og forældrenes oplevelse af forældreinddragelse i dagtilbuddet samt 2) forældrenes oplevelse af betydningen af deres måde at deltage i dagtilbuddet på og af samspillet med deres eget barn. Analysen af forældrenes perspektiver bidrager på denne måde med vigtig viden i relation til casestudiets overordnede forskningsspørgsmål. Datagrundlaget for analysen af forældrenes perspektiv er væsentligt mindre, end det er for analysen af ledernes perspektiver. Analyserne kan derfor belyse mulige *tendenser* ud fra de fire udvalgte caseinstitutioner, men kan ikke give et samlet billede af tværgående tematikker, på samme måde som lederinterviewene kan i kraft af, at alle ledere har deltaget i interview af to omgange.

# **SAMMENFATNING AF RESULTATER FRA VIDA-SURVEY**

---

Dette kapitel belyser forandringer i VIDA-dagtilbuddenes tilrettelæggelse og prioriteringer af deres forældresamarbejde på baggrund af en analyse af forskelle mellem surveybesvarelser fra 2011 og 2013.

Surveyundersøgelsen giver et overblik over forældresamarbejdet på tre forskellige områder: 1) udviklingen i tilrettelæggelse og prioritering af forældresamarbejdet fra 2011 til 2013, 2) forældresamarbejdet i VIDA-Basis-, VIDA-Basis +- og kontrolgruppeinstitutioner i 2013 og 3) forældresamarbejdet i de fire deltagende kommuner i 2013.

Fokus vil være på forskelle mellem VIDA-Basis-institutioner, VIDA-Basis +-institutioner og kontrolgruppeinstitutioner. Der er fundet enkelte signifikante forskelle, som vil blive gennemgået i afsnit 3.1. Der er generelt ikke fundet signifikante forskelle mellem de deltagende kommuner – med en enkelt undtagelse (se afsnit 3.1). Tabellerne, der henvises til i kapitlet, findes samlet i rapportens bilagsmateriale.

### **3.1 KORTLÆGNING AF FORÆLDRESAMARBEJDE – SAMMENLIGNENDE ANALYSER 2011-13**

De sammenlignende analyser vedrørende forældresamarbejde fra 2011 til 2013 viser nogle signifikante forskelle, som vi trækker frem i kapitlet. Der er endvidere i flere tilfælde tale om mindre variationer, som imidlertid ikke er signifikante.

Tabel 1 giver en oversigt over omfanget af specifikke forældreaktiviteter i institutionerne (2011 og 2013). Både i 2011 og 2013 angiver næsten alle (98 %) dagtilbud, at de afholder forældremøder. I 2013 afholder 44 % caféeftermiddage (mod 40 % i 2011). Der er en signifikant stigning (fra 44 % til 56 %) i antallet af dagtilbud, der arrangerer foredrag, hvor forskellige temaer tages op ( $p=0.030$ ). Der er et signifikant fald i antallet af dagtilbud, der afholder arbejdsdage (fra 65 % til 51 %) ( $p=0.006$ ).

Der er en signifikant forskel mellem institutionstyperne (VIDA-Basis, VIDA-Basis + og kontrolgruppe) i forhold til andelen af institutioner, der afholder caféeftermiddage. Her ligger VIDA-Basis på 32 %, VIDA-Basis + på 51 %, og kontrolgruppen noget højere med 60 % ( $p=0.019$ ). Der er desuden signifikant forskel mellem institutionstyperne i forhold til andelen af institutioner, der afholder arbejdsdage. Her ligger VIDA-Basis på 45 %, VIDA-Basis + på 48 % og kontrolgruppen på 74 % ( $p=0.030$ ).

Der er en signifikant forskel ( $p=0.008$ ) mellem de deltagende kommuner med hensyn til andelen af dagtilbud, der angiver at afholde foredrag som en del af deres forældresamarbejde. Det fordeler sig således: Kommune X 49 %, Y 63 %, Z 73 % og Æ 37 %, hvor kommune Æ altså ligger noget lavere og kommune Z højest.

Tabel 2 angiver fordelingen af, hvad dagtilbuddene anser som særligt vigtigt i forældresamarbejdet i henholdsvis 2011 og 2013. I 2013 angiver 70 %, at formidling af viden og information er særligt vigtigt. Her er der tale om et signifikant fald på 10 % fra 2011 ( $p=0.020$ ). 64 % angiver i 2013, at debat og fælles refleksion sammen med forældrene er særligt vigtigt, mens 79 % angiver, at aktiv forældreinvolvering i institutionens dagligdag og/eller i særlige arrangementer er særligt vigtigt, hvilket er en signifikant stigning fra 68 % i 2011 ( $p=0.011$ ). I 2013 mener 66 % af dagtilbuddene, at det at skabe kontakt mellem forældrene indbyrdes er et særligt vigtigt aspekt af forældresamarbejde. Dette er en signifikant ændring fra 2011, hvor tallet var 54 % ( $p=0.019$ ).

Fordelt på institutionstyper svarer 54 % af VIDA-Basis-institutionerne, 70 % af VIDA-Basis +- og 85 % af kontrolgruppeinstitutionerne, at det at skabe kontakt mellem forældrene indbyrdes er et særligt vigtigt aspekt af forældresamarbejde. Der er tale om en signifikant forskel ( $p=0.008$ ) (se tabel 4). VIDA-Basis + ligger altså 15 % højere end VIDA-Basis på dette punkt. Det er her bemærkelsesværdigt, at kontrolgruppen ligger noget højere end både VIDA-Basis- og VIDA-Basis +- dagtilbuddene.

Under svarmuligheden "andet" af vigtighed i forældresamarbejdet var der 10 besvarelser: (1) at dele viden med forældrene samt forventningsafstemning ved barnets start; (2) at inddrage forældrene i barnets læring samt få dem til at tage ansvar for egen rolle; (3) at skabe tillid; (4) at bestyrelsen har påtaget sig en del af arbejdet med forældrefællesskaber; (5) øget bevidsthed hos forældrene om deres ansvar for fællesskabet, fx. via legeaftaler, fødselsdage osv.; (6) daglig dialog, tæt opfølgning, såfremt der er specielle problemstillinger; (7) den daglige dialog om trivsel m.m.; (8) den tætte forældrerelation i forhold til PPR samarbejdet; (9) det tætte samarbejde om det enkelte barn, der er udsat, eller hvor forældrene er usikre; (10) fællesskab omkring barnets udvikling og et godt fællesskab i børnegruppen, herunder plads til forskellige forældre og med fokus på børnenes trivsel.

I 2013 angiver 20 % af dagtilbuddene samlet set at have haft kurser om forældresamarbejdet inden for de seneste fem år mod 13 % i 2011 (jf. tabel 3). Der er tale om en signifikant stigning ( $p=0.031$ ). Der er en signifikant forskel ( $p=0.043$ ) mellem institutionstyperne, der fordeler sig på følgende måde: VIDA-Basis + 27 %, VIDA-Basis 12 % og kontrolgruppen 22 %.

I forhold til spørgsmålet om, i hvor høj grad der arbejdes systematisk og målrettet med forældresamarbejde om indsatser for udsatte børn, er der ikke signifikante forskelle mellem VIDA-Basis, VIDA-Basis + og kontrolgruppe (se tabel 5). For VIDA-Basis + dagtilbuddene angiver 82 % i høj grad eller i meget høj grad at arbejde systematisk og målrettet med indsatser for udsatte børn. Den tilsvarende andel for VIDA-Basis er 72 % og for kontrolgruppen 77 %.

Surveyundersøgelsen belyser også, hvorvidt det er muligt at inddrage alle forældregrupper i forældresamarbejdet. I VIDA-Basis + dagtilbuddene angiver 42 % i høj grad eller i meget høj grad at kunne inddrage alle forældre i samarbejdet. I VIDA-Basis er dette tal også 42 %, mens det i kontrolgruppen er 54 % (se tabel 6). I VIDA- dagtilbuddene vurderer knapt halvdelen (VIDA-basis + 47% og VIDA-basis 48%) at det i nogen grad er muligt at inddrage alle forældre grupper i samarbejdet. Det tilsvarende tal for kontrolgruppen er 39%. Der er ikke signifikante forskelle mellem de tre typer institutioner.

I VIDA-Basis + dagtilbuddene angiver 75 % i høj grad eller meget høj grad at samarbejde med forældrene om at skabe et støttende læringsmiljø for barnet både i dagtilbud og hjem. Det tilsvarende tal for VIDA-Basis er 61 % og for kontrolgruppen 65 %. Der er ikke signifikante forskelle mellem de forskellige institutionstyper (se tabel 7).



### 3.2 BETYDNINGEN AF VIDA-BASIS +-PROGRAMMET FOR DEN FREMTIDIGE PÆDAGOGISKE PRAKSIS

Ved endline (2013) blev der med surveyundersøgelsen spurgt til den betydning, som VIDA-Basis +-programmet har for de deltagende institutioner. Der blev spurgt til, i hvilken grad VIDA-programmet fortsat vil påvirke den pædagogiske praksis i relation til forældresamarbejdet (se tabel 8). Der ses her en signifikant forskel mellem de forskellige institutionstyper. VIDA-Basis + ligger noget højere end de øvrige grupper med hensyn til, hvor meget VIDA-programmet fortsat vil påvirke den pædagogiske praksis inden for forældresamarbejdet. 59 % af VIDA-Basis +-dagtilbuddene svarer i høj grad eller i meget høj grad på dette spørgsmål. For VIDA-Basis er dette tal 39 % og for kontrolgruppen 19 %. Det er en forventelig forskel i forhold til kontrolgruppen, som netop ikke har deltaget i interventionen. I forhold til VIDA-Basis + kan forskellen forstås i retning af, at der er kommet en øget opmærksomhed på at arbejde forældreinddragende. Tekstsvarene fra denne del af surveyet omfatter en række tilkendegivelser, som kan illustreres gennem fire citater:

1. *VIDA har givet anledning til mange drøftelser i forældrebestyrelsen og værdidebatter på forældremøder. Som daginstitutionsleder er jeg ved at tage det første skridt til et pilotprojekt omkring forældreinddragelse både i egen institution og på tværs med skolen og dagplejen. Jeg mener, at har vi ikke forældrene inddraget i arbejdet med børn med særlig behov og børnegruppen generelt, kan det være svært at bryde den negative sociale arv. Ligeledes mener jeg, har vi har et væsentligt fokuspunkt i det tværfaglige samarbejde i forhold til at nedbryde grænser og skabe en fælleskultur med fokus på barnet;*
2. *Vi er blevet bedre til at stille krav til forældrene, så de også får små opgaver, som de skal lave med deres barn i forhold til det, vi gør for deres barn i hverdagen;*
3. *Vi vil have endnu mere fokus på forældredelen, når vi planlægger vores pædagogik;*
4. *Vores fokus har flyttet sig væsentligt med påvirkning fra VIDA. Vi fokuserer på, hvordan vi får inddraget forældrene, og med hvilke mål de skal inddrages. Vores opgave er præciseret i forhold til forældresamarbejdet. Det er også en forældreopgave, at ingen børn ekskluderes fra fællesskabet.*

Der er ikke signifikante forskelle mellem kommunerne på, hvor meget man vurderer, at VIDA- programmet fortsat vil påvirke den pædagogiske praksis inden for forældresamarbejdet.

### 3.3 OPSAMLING

Følgende signifikante ændringer mellem 2011 og 2013 er fremhævet i kapitlet:

Der er en signifikant stigning (fra 44 % til 56 %) i antallet af dagtilbud, der arrangerer foredrag, hvor forskellige temaer tages op ( $p=0.030$ ). Der er et signifikant fald i antallet af dagtilbud, der afholder arbejdsdage (fra 65 % til 51 %) ( $p=0.006$ ).

Der er en signifikant forskel mellem institutionstyperne (VIDA-Basis, VIDA-Basis + og kontrolgruppe) med hensyn til afholdelse af caféeftermiddage (VIDA-Basis 32 %, VIDA-Basis + 51 % og kontrolgruppen 60 %) ( $p=0.019$ ). Der er en signifikant forskel mellem institutionstyperne i forhold til at afholde arbejdsdage (VIDA-Basis 45 %, VIDA-Basis + 48 % og kontrolgruppen 74 %) ( $p=0.030$ ). Der var i 2011 ikke signifikante forskelle mellem institutionstyperne på dette spørgsmål.

I 2013 angiver 70 % af dagtilbuddene, at formidling af viden og information er særligt vigtigt. Det er et signifikant fald på 10 % fra 2011 ( $p=0.020$ ). 79 % angiver, at aktiv forældreinvolvering i institutionens dagligdag og/eller i særlige arrangementer er særligt vigtigt, hvilket er en signifikant stigning fra 68 % i 2011 ( $p=0.011$ ). I 2013 angiver 66 % af dagtilbuddene, at det at skabe kontakt mellem forældrene indbyrdes er et særligt vigtigt aspekt af forældresamarbejde. Dette er en signifikant ændring fra 2011, hvor tallet var 54 % ( $p=0.019$ ).

Der er en signifikant forskel mellem VIDA-Basis- (54 %), VIDA-Basis +- (70 %) og kontrolgruppeinstitutioner (85 %) i forhold til andelen, der angiver, at det at skabe kontakt mellem forældrene indbyrdes er et særligt vigtigt aspekt af forældresamarbejde ( $p=0.008$ ). Der var i 2011 ikke signifikante forskelle mellem de forskellige institutionstyper på dette spørgsmål.

VIDA-Basis + ligger signifikant højere end de øvrige institutionstyper med hensyn til, hvor meget VIDA-programmet fortsat vil påvirke den pædagogiske praksis inden for forældresamarbejdet. 59 % af VIDA-Basis +- dagtilbuddene svarer i høj grad eller i meget høj grad på dette spørgsmål.



# UDVIKLING AF FORÆLDRE- INDDRAGENDE TILTAG SET FRA LEDERNES PERSPEKTIV

---

Dette kapitel belyser, hvordan VIDA-Basis +-dagtilbuddene har arbejdet i praksis med at udvikle forældreinddragende tiltag i deres dagligdag, og hvordan dette har haft betydning for forældrenes deltagelse – set fra *ledernes perspektiv*. Kapitlet indledes med en opsummering af resultaterne af de individuelle lederinterview (jf. VIDA-statusrapport 3). Dernæst analyseres de gennemførte gruppeinterview med lederne med særligt henblik på at afdække, hvilke forandringer og nye muligheder og udfordringer arbejdet med VIDA-Basis +-programmet har givet. Kapitel bliver afsluttet med en opsummering af analysens resultater.

Analysen vil fokusere på, hvilke elementer der virker fremmende henholdsvis hæmmende for inddragelse af forældre i det pædagogiske arbejde med børns trivsel og læring, og er struktureret over følgende temaer:

- Forældresamarbejde – ændringer i opmærksomhed og systematik
- Forandringer i tilrettelæggelse og planlægning af forældrearrangementer
- Muligheder og udfordringer i forhold til nye former for forældreinddragelse
- Nye erfaringer, indsigter og redskaber som følge af VIDA-Basis +
- Forandringer i forældrenes adfærd og måder at indgå i institutionen på.

Disse temaer korresponderer med de temaer, der er spurgt til i interviewene, og giver mulighed for at svare på casestudiets overordnede forskningsspørgsmål. Dette samler vi op på i slutningen af dette kapitel og i rapportens sidste kapitel.

## 4.1 FORÆLDRESAMARBEJDE – STATUS OG UDFORDRINGER MIDTVEJS

I de individuelle lederinterview fra 2011 var fokus på konkrete beskrivelser af eksisterende forståelser og praksisser i forhold til forældresamarbejde. I interviewene fortælles det, at der fra institutionernes side i forhold til forældresamarbejde lægges vægt på:

1. at opbygge en åben, gensidig, direkte og anerkendende dialog, fortrinsvis bygget op gennem den daglige kontakt og samtale;
2. hurtig indsats ved observerede udfordringer i forhold til trivsel for et enkelt barn og/eller børnegruppen;
3. at der er en fortløbende information om, hvad der foregår i institutionen
4. en klar og åben forventningsafstemning mellem hjem og institution.

Konkret er forældresamarbejdet organiseret ved, at forældresamtaler, forældremøder og fælles arrangementer planlægges og gennemføres for at give informationer, skabe rum for den gode dialog og for at styrke forældre-til-forældre-samarbejdet. Der er mulighed for at få samtaler med pædagogerne, hvis det ønskes – dog er der her stor forskel mellem institutionerne på, hvornår og hvordan man kan få en sådan samtale.

Forældresamarbejdet omkring udsatte børn består i at have en god dialog, have hyppigere forældremøder og have tværfaglige netværksmøder. Endvidere består det i at lave arbejdsdage og andre praktiske arrangementer, hvor de udsatte børns forældre opfordres til at deltage. Dette er dog stadig snarere et ønske end gennemført mange steder på dette tidspunkt i casestudiet. Der er også i nogle institutioner særlige aktiviteter for udsatte familier såsom grupper for mødre og par samt aktiviteter, hvor forældre kan deltage i aktiviteter og samspil med deres barn i institutionen. Disse særlige tiltag findes dog kun i meget få institutioner.

Det beskrives videre i interviewene, at der er bestemte udfordringer i forhold til at få forældresamarbejdet til at fungere optimalt. Disse kan opdeles i henholdsvis eksterne og interne.

De eksterne udfordringer omfatter: 1) forældrenes travlhed og 2) forældrenes oprioritering af eget barn, som ses som en modsætning til fællesskabet.

De interne udfordringer omfatter: 1) at nogle medarbejdere har svært ved at udøve en anerkendende tilgang – både i ord og i praksis, og 2) at man som medarbejdergruppe kan komme til at bygge videre på hinandens negative opfattelser

af bestemte forældre – og derved opbygge en ekskluderende italesættelse og praksis.

De individuelle lederinterview viste, at dagtilbuddene gerne vil udbygge deres forældresamarbejde ved at 1) opbygge et generelt forældresamarbejde, der er inkluderende over for de udsatte børns forældre; 2) skabe muligheder for de udsatte børns forældre for at indgå i aktiviteter, hvor de kan deltage ligeværdigt, og hvor de har kompetencer til at deltage, fx i praktiske aktiviteter; 3) få muligheder for mere direkte, praktisk vejledning af forældre til udsatte børn enten i institutionen eller i hjemmet; og 4) bevare, styrke og videreudvikle medarbejdernes kapacitet til at varetage den anerkendende og løsningsorienterede dialog, der ses som det mest betydningsfulde i samarbejdet med forældre til udsatte børn.

## 4.2 FORÆLDREINDDRAGELSE – ÆNDRINGER I OPMÆRKSOMHED OG SYSTEMATIK

Dette afsnit belyser lederens forståelser af, hvad der er vigtigt i forhold til forældresamarbejde og arbejdet med at inddrage forældrene – med særligt henblik på *forandringer* i forhold til 2011. Analysen af gruppeinterviewene fra 2013 viser, at der ikke er sket afgørende ændringer i, *hvad* institutionerne overordnet lægger vægt på i forhold til forældresamarbejde. Der fremhæves værdier omkring åben og anerkendende dialog, tillid, hurtig indsats ved bekymringer, tydelig og klar information om institutionens pædagogiske praksis samt forventningsafstemning mellem hjem og institution. Lederne peger selv på, at der er sket forandringer i, *hvordan* dette konkret tilrettelægges i institutionernes dagligdag.

Det er gennemgående, at lederne fortæller om en større opmærksomhed på at *inddrage* forældrene i hverdagen som *et fast punkt* i tilrettelæggelsen af den pædagogiske praksis, som følgende eksempler viser:

*[Der er] en systematik i, at man har det punkt på, når man laver noget pædagogisk. Hvordan skal vi inddrage forældrene her? At man overhovedet har den refleksion hver gang, man gør noget, og også at man lærer noget af de ting, man har iværksat.*

*Tidligere, når vi lavede projekter og så videre, så havde vi aldrig sådan en pind med, der hed, hvordan inddrager vi forældrene. Det har vi jo nu, fordi vi ligesom synes, at vi har fået en god pædagogisk praksis med de eksperimenter, og der er den jo simpelthen per definition med ... , fordi vi har været VIDA plus. Så på den måde tænker vi forældrene ind hver gang.*

*Vi tilrettelægger det nu på den måde, at i selve planlægningen af det pædagogiske arbejde, som vi har bundet ... op omkring de pædagogiske læreplaner, og der forhold vi os også til, hvor vil det være gavnligt for børnene, at vi inddrager forældrene i det her arbejde ...*

Ledernes peger dermed på, at VIDA-programmet har haft en betydning, på den måde at forældrene i højere grad end før systematisk tænkes ind i forhold til tilrettelæggelsen af pædagogiske aktiviteter, og at dette sker ud fra et ressourceperspektiv – hvad kan forældrene bidrage med?

Samtidig viser gruppeinterviewene, at arbejdet med forældreinddragelse i forbindelse med VIDA-Basis + betyder, at der er kommet større fokus på at *skabe et åbent og inkluderende miljø for forældrene*. Dette formuleres ofte som at arbejde med miljøet eller fællesskabet i institutionen på en måde, så forældrene oplever sig respekterede, værdifulde og bidragende:

*Det der med at have et godt miljø, hvor forældre kommer ind, og de byder ind med deres kompetencer.*

*Jeg lægger vægt på, at de skal føle sig godt tilpas i institutionen, at de skal trives, og de skal mærke, at der er respekt, og at de bliver hørt, og at det... altså, det skal bruges til noget, det de kommer med.*

*Det skal jo være vores institution. Det skal være vores allesammens, vi har alle sammen indflydelse på ligesom, hvordan det her hus kører.*

*Vi har fokus på det der med, at vi skal prøve at få forældrene til at lære hinanden bedre at kende, og ville hinanden, og vi skal få børnene til at lege sammen. Så vi har meget fokus på egentlig bare det der, at de skal acceptere hinanden. Altså, vi har rigtig mange børn, der har det svært ... Så det handler meget om ... at vi skal have noget sammen, og vi skal få noget interesse i at komme i institutionen og føle, at det er et sted, man kan mødes, og måske også få noget sammen udenfor institutionen.*

Der ses altså her også et fokus på, at forældre skal lære hinanden at kende og acceptere hinandens forskelligheder. Dette som en del af at skabe et inkluderende fællesskab, hvor alle forældre føler sig velkomne og bidragende.

Gennemgående har dagtilbuddene arbejdet med skabe klare og præcise rammer om aftaler og samtaler omkring forældresamarbejdet. Der er blevet arbejdet med

at formalisere både fx gennem dialog ved personalemøder og skriftligt i form af nye arbejdsbeskrivelser og pjecer om, hvordan forældresamarbejdet skal foregå. Fx hvad forældrene skal informeres om og spørges om, og hvornår og hvordan dette skal foregå. Følgende eksempler kan illustrere dette:

*Noget af det, vi har gjort, er, at vi har simpelthen lavet en standard ... for, hvordan er man socialt sammen i vores institution, hvordan afholder vi fødselsdag... Så man har de der retningslinjer. ... det er jo vores pligt at sige som institution, jamen, det er sådan her, det er.*

*Der er simpelthen et skema for, hvordan afholder vi den første samtale, hvad skal der berøres der, hvordan afholder vi den næste samtale, hvad er det, vi skal berøre der, og hvordan afholder vi den, altså, der er simpelthen standarder for, hvordan afholder vi det her, og det har vi også udviklet undervejs her i VIDA.*

Gennemgående i interviewene ser vi også formuleringer omkring at blive tydelige og konkrete i forventninger og krav til forældrene. Institutionerne oplever større succes med at inddrage forældrene, når de tidligt har arbejdet med at forventningsafstemme – dvs. formulere klart, hvad de forventer af forældrene i den pågældende institution, samt at blive meget konkrete og præcise i de krav og opgaver, de stiller til forældrene. Dette illustreres af nedenstående eksempler:

*Noget af det, vi har lært af de tre eksperimenter i forhold til, hvad man vil med forældrene, det har været konkret og meget, meget tydeligt, hvad er din forventning til de der forældre.*

*Jeg ved i hvert fald, at det fremover vil blive tænkt ind, hver gang vi laver et tema eller sådan nogle arrangementer eller noget: Hvordan kan vi inddrage forældrene i børnenes læring? ... og vores erfaring er også, at det skal være konkret. Det skal ikke være sådan noget med, at de bliver usikre på, om de kan honorere det. Det skal være helt konkret, og det skal være i samarbejde med barnet ... det synes jeg, virker, og det vil forældre gerne.*

Det handler således samlet set om at afstemme forventninger, gøre krav og forventninger tydelige og konkrete og samtidig skabe et åbent og inkluderende miljø, hvor forældre føler sig velkomne og kan se en mening med at deltage og bidrage.



### 4.3 FORANDRINGER I TILRETTELÆGGELSE OG PLANLÆGNING AF FORÆLDREARRANGEMENTER

Dette afsnit belyser, hvordan der arbejdes med VIDA-Basis +-interventionen i dagtilbuddene. Som en del af VIDA-programmet har dagtilbuddene arbejdet med *eksperimenter*, dvs. konkrete forældreinddragende tiltag, som de som en del af VIDA-uddannelsen har skullet målsætte, planlægge, gennemføre og evaluere. Dette har ført til mangeartede, nye praksisser, hvor dagtilbuddene har gjort sig erfaringer med, hvordan de konkret kan inddrage forældrene i deres dagligdag – og i samarbejdet om at støtte børnenes trivsel og læring. Følgende er en række eksempler på dette for at illustrere, hvilke typer af eksperimenter dagtilbuddene har arbejdet med som en del af deres deltagelse i VIDA-programmet (se også VIDA-modelrapport 3):

- Kaffe og 'åbent hus' om morgenen – 'hæng ud og lav noget med dit barn'
- Forældremøder med aktiviteter/workshops og børnepasning
- Bibliotek – et hygge/læserum og mulighed for at låne bøger og spil med hjem
- Mapper/opgaver med hjem – sange, tegninger, billeder, forældre og børn skal arbejde med sammen derhjemme, der matcher aktiviteter i dagtilbuddet
- 'Familiehus' - fællesspisninger og sociale aktiviteter (fx bytte tøj dag) arrangeres sammen med eller af forældre
- 'Børnenetværkskort'/'legerelationsskemaer' – støtte til legerelationer i og uden for dagtilbuddet
- Inddrage forældre i ture og udflugter
- Forældre bidrager med praktiske ting til de pædagogiske aktiviteter (fx 'skrald' til projekt om miljø og genbrug).

Nogle institutioner har brugt forældrebestyrelsen meget i arbejdet med at udvikle forældresamarbejdet, mens bestyrelsen har spillet en mere perifer rolle i andre.

Lederne fortæller om, at deltagelsen i VIDA-Basis + har ført til, at man i dagtilbuddene har set på den måde, der hidtil er blevet arbejdet med forældresamarbejde på. Personalet har i forbindelse med personalemøder og lignende reflekteret over mål og værdier i forældresamarbejdet og ofte også *gentænkt* tilrettelæggelsen og strukturen af forældresamarbejdet. Flere institutioner har fx arbejdet med den måde, de afholder forældremøder på. Det har ført til anderledes og mere dynamisk tilrettelagte forældremøder med forskellige aktiviteter. Følgende citater illustrerer dette:

*Vi snakkede om, hvordan kan vi ændre forældremøderne, så de bliver mere vedkommende. Og noget af det vi gjorde sidste gang, det var, at vi havde det der traditionelle valg, men samtidig havde vi simpelthen lavet workshops hele vejen rundt, hvor personalet viste, hvad det var, vi lavede, så forældrene kunne komme ind og se det, at når vi lavede fortællinger, så var det på den her måde. Og nogen af de der ting, som der også er kommet, nu skal de drøfte om søvn og sådan noget lignende, så var der nogle, der havde lavet en udstilling ovre i vuggestueafdelingen, hvor der var gode råd omkring søvn.*

*Da vi havde forældremøde ... havde vi mange flere forældre, end vi nogensinde har haft før, og der har det her VIDA plus jo også gjort noget, fordi at vi er blevet nødt til at ændre os, så prøver vi at sige, jamen, så inviterer vi dem ned, de får mad, der er nogle, der passer børn, og nogle er til forældremøde.*

Der er altså en opmærksomhed på at gøre forældrearrangementer *vedkommende* og *meningsfulde* for forældrene. Dette rummer også overvejelser om, hvad der kunne være barrierer for, at forældre kommer til forældremøder, og forsøg på at rydde disse barrierer af vejen, fx ved at indrette møder med spisning og børnepassning. Også her ser vi en opmærksomhed på at give forældre *konkrete indblik* i institutionens dagligdag gennem at vise fx aktiviteter i workshops eller lignende.

Flere institutioner har oplevet en bedre tilslutning til forældremøder ved at gøre arrangementerne mere vedkommende og tættere på børnenes hverdag ved fx at holde møder i mindre enheder og konkret at bede forældrene om forskellige former for bidrag, fx i forhold til runder med spørgsmål eller lign. Følgende citat understøtter dette:

*Vi har egentlig oplevet, at forældrene rigtig gerne vil, at når de bliver taget med på råd eller bliver inddraget. Når vi har forældremøder, har vi ... taget dem ned i små grupper, i primærgrupperne, og så kommer de også på banen. Og det er den oplevelse, vi har: at forældrene vil gerne, når vi beder om det. At vi måske har bedt om det for lidt førhen.*

Som en del af det at gentænke forældresamarbejdet er der i institutionerne et fokus på at arbejde med *forskellige* typer af arrangementer og dermed forskellige måder at inddrage forældre på. Der tales på den måde om at *nå så mange som muligt* ved at differentiere arrangementerne og medtænke forskellige måder, forældre kan bidrage på. Det kan illustreres ved nedenstående eksempler:

*Så jeg har også hele tiden et mål om at sige, jamen, når vi laver forældrearrangementer, så er det også vigtigt, at man godt kan lave mange små arrangementer, hvor ikke alle er med, og hvor man får fat i nogle, fordi så får man måske fat i nogle forskellige i den der del, ik'. Og nogen de har det bedst til forældre kaffe, og nogen skal inviteres formelt, ik'.*

*Ja, altså for mig er målet ikke, at vi er der alle sammen. Målet er, at dem der er kommet, de synes, at det er skægt at være der, fordi så spreder det sig til næste gang.*

Det handler altså ikke nødvendigvis om at nå en deltagelsesprocent på 100 til forældrearrangementer, men at skabe varierede muligheder for, at forældre kan deltage, meningsfulde oplevelser og lyst til at komme igen. Det er gennemgående, at institutionerne arbejder med at gøre børnene til centrum for forældrearrangementerne, forstået på den måde at børnenes hverdag, produkter børnene har lavet, teater, udstillinger mv. bliver omdrejningspunkt for forældrearrangementer. Lederne taler generelt om, at de kan se, at der kommer flest forældre, når forældrearrangementer indeholder mulighed for, at forældrene kan se noget, deres eget barn har deltaget i eller være med til at lave. Flere taler da også om at have øget deres forældredeltagelse betragteligt (fx fra 50 til 80 % forældredeltagelse til forældremøder).

Samtidig er der en opmærksomhed på, at det skal være en god oplevelse for forældre at deltage, hvor de føler, at de kan bidrage relevant både til deres eget barn og til institutionen – for også at støtte forældrene i at deltage fremover. Følgende to citater viser dette:

*Vi indtænker forskelligheder, sådan vil jeg nok sige det... i forhold til når vi har nogle arrangementer, så er de tilrettelagt sådan, at alle kan føle, at de kan deltage succesfuldt. Ingen skal føle sig forkerte... men alle har følt, at de har bidraget, og at det har været en succes for deres barn.*

*Så gør du det jo ud fra en tankegang, jeg skal lære de her forældre at være deltagende i det, og når de har prøvet det nogle gange, jamen, så bliver det lidt mere naturligt for dem.*

Det kan også handle om at give nogle forældre en konkret støtte til at bidrage med det, som institutionen lægger op til – fx som det beskrives i nedenstående eksempel; at komme med billeder af barnet:

*... Så er du nødt til at tænke, jamen, så stiller vi alle de her ting til rådighed. Du giver dem sgu et fotografiapparat med i hånden, og når de kommer tilbage, så viser du lige inde på skærmen der, hvordan fremkalder man så det, og det kan de så gøre sammen med deres barn. Så du får den der proces med.*

Som en del af det at arbejde med at udvikle forældrearrangementer er det gennemgående i interviewene, at lederne taler om nødvendigheden af at være opsøgende i forhold til de forældre, som de har erfaring for ikke deltager så meget. De gør her meget ud af *personlig* kontakt og invitationer, mundtlige forklaringer på hvad forældrearrangementer handler om og opmuntringer til at komme. En leder beskriver det her som nærvær i forhold til de forældre, som har brug for lidt ekstra opbakning:

*Der kom det ud af det, at rigtig mange mødte op af dem, som ellers ikke ville være mødt op. Måske kan man kalde det nærvær. Personlig inddragelse af hver enkelt forælder for at hjælpe dem til at møde op og være med i, hvad der foregår omkring deres barn, det har virket.*

*Så opsøger vi dem i forhold til, at de skal komme. Og det kan være noget med for eksempel, hvis man har inddraget børnene forinden, jeg kan sige, nu skal du komme og se, fordi... han skal være indianer, eller han har bagt boller, eller hvad det kan være... En måde at inddrage barnet på, som gør, at det er nødvendigt, at forældrene også bliver inddraget i det. Så der vil vi være opsøgende i forhold til at få alle med.*

*Altså, nu med de der børnemapper, vi har, for eksempel, der skriver jeg nogle gange personlige breve til forældrene og lægger i, og så er det jo rart at komme hjem sådan en fredag og tænke, Gud, der ligger et brev fra lederen, hvad skriver hun mon til mig, med 'kære' og sådan. Det hjælper faktisk rigtig meget på de forældre, der har det svært med det. ... det bliver mere personliggjort. ... så det der med at kommunikere direkte til forældrene i stedet for opslag – opslag virker BARE ikke nede hos os overhovedet.*

I flere af interviewene fremhæves det som en opgave og udfordring at være anerkendende over for forældre og konkret skabe muligheder for, at forældre kan bruge personalet i form af konkrete vejledninger og anvisninger på, hvordan barnet kan støttes i specifikke udfordringer. Det følgende citat er et eksempel på dette:

*Altså, jeg tænker meget i det med at understøtte forældrene i at gøre det, vi tænker, børnene har godt af. ... så det med også at sidde og tale med forældrene i en*

*ordentlig, anerkendende tone og sige, vi gør sådan her her, det ville være rigtig fint, hvis I derhjemme en gang om dagen kunne læse en bog, gøre noget særligt med jeres barn, og så videre og så videre, eller slå nogle kolbøtter, eller hvad det nu er, der er barnets udfordring i den periode, og så få vejledt dem, for nogle forældre ved simpelthen ikke, hvad... Helt konkret vejlede dem, måske tage et kvarter nede i rytmikrummet, hvor man viser, hvad er det, vi gør her, kunne I også gøre noget lignende derhjemme? Så den vejledning skal der også være i det, for det handler ikke om bare at få udpeget, at I ikke gør det godt, det handler om at vejlede forældrene i, hvordan kan I så gøre det, altså.*

Opsamlende viser interviewene med lederne, at der er blevet arbejdet med at gøre forældrearrangementer *vedkommende* for forældrene ved at knytte dem tættere til børnenes hverdag, samt mere aktivt at inddrage dem. Ved konkret at invitere forældre mere ind i dagligdagen bliver det også muligt at vise forældrene konkrete samspil eller konflikter mellem børnene, som forældrene har svært ved at få indblik i og forstå. Det kan også handle om at anskueliggøre noget, barnet har svært ved (fx noget motorisk), og som det har brug for både institutionens og forældrenes hjælp til. Der arbejdes på at nå så mange forældre som muligt ved at lave forskellige arrangementer og tænke i forskellige måder, forældrene kan bidrage på. Endvidere viser materialet en opmærksomhed i dagtilbuddene på at *understøtte* forældrenes deltagelse i forældrearrangementer i forhold til samspillet med deres barn – og at dette må gøres ud fra et ressourceperspektiv.

#### 4.4 MULIGHEDER OG UDFORDRINGER I FORHOLD NYE FORMER FOR FORÆLDREINDDRAGELSE

I dette afsnit gennemgår vi de muligheder og udfordringer, som lederne identificerer i forbindelse med deres arbejde med øget forældreinddragelse. Gennemgående taler lederne om, at det at inddrage forældrene er en *investering, der betaler sig*, og at det højner kvaliteten af det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet. Der tales om, at det ekstra arbejde, der lægges i at inddrage forældrene, kommer hele institutionen, og dermed også børnene, til gode, som de følgende citater illustrerer:

*Og så var der forældreinddragelsesdelen, som gjorde, at vi faktisk fik en oplevelse af, at man kan højne kvaliteten ved at inddrage forældrene i en aktivitet.*

*Når vi investerer i det som personale, så kommer det godt igen ... det er ikke ekstraarbejde, selvom det koster noget på afspadseringskontoen, det koster noget, når*

*vi involverer os i at lave nogle ting, som er anderledes ... så kommer det tilbage i samarbejdet, fordi det er meget nemmere at diskutere, når man investerer noget tid i forældrene. Altså, forældrene skal der investeres tid i, men det kommer med garanti tilbage.*

*Når man ofrer, og jeg mener det ikke negativt, jeg mener det positivt, ... altså, den tid man har givet ud til det, hvis man gør det struktureret, og forstår hvorfor man gør det, og hvad målet skal være med at gøre det, jamen, så kommer det jo tilbage og frigør en masse ressourcer, både forløbet med forældrene, men også forløbet med barnet, der har nogle udfordringer af en eller anden art.*

Arbejdet med at inddrage forældrene kan som eksemplificeret ovenfor beskrives som noget, der frigør ressourcer både i forhold til forældre og børn. Når lederne omtaler muligheder i forhold til øget forældreinddragelse, peges der på, at det skaber større tolerance og et mere inkluderende miljø generelt i institutionen. Det betyder, at institutionerne er i stand til at inkludere familier, som de tidligere har oplevet stå udenfor fællesskabet i institutionen. Følgende citater understreger dette:

*I de grupper, vi arbejder med i børnehaven i den her periode, der har vi talt med forældrene om: kunne de gøre noget derhjemme og sådan, altså kan I invitere [nogle af børnene] med hjem, for de her har faktisk noget, de kan bruge hinanden til og sådan, ikke. Så vi har også prøvet at arrangere med forældrene, at der sker noget inkluderende uden for institutionen, og det har givet pote ... Forældre har det jo bedst med nogen, der ligner dem selv, og så er det svært at være en helt anderledes forælder, der kommer ind i en institution, hvor alle ligesom er en homogen masse af samme indkomst og så videre, så på den måde har vi fået nogen, som har været socialt udsatte, til at blive en del af et fællesskab også uden for institutionen. Det er faktisk lykkedes ret godt.*

*Nede i vores børnehave har vi prøvet, at børnene skulle lave legeaftaler, hvor de skulle med hjem til hinanden, og der har pædagogerne været meget udfarende i forhold til at fortælle forældrene, hvem det kunne være en god idé [at invitere], ud fra de venskabsskemaer, der har været lavet ... , og det synes jeg faktisk har givet nogle spændende konstellationer, ...nogle forældre, som har haft nogle børn med hjemme fra nogle meget forskellige hjem. Og det er jeg sikker på, at det ville de ikke have gjort, hvis ikke pædagogen havde været inddraget i, at det kunne være en god idé, og der var noget særligt imellem de børn, og hold da op, hvor jeg synes, det udvikler tolerance, det må jeg nok sige, det er dejligt at se.*

Det gennemgående er, at personalet går konkret ind i at støtte børnenes relationer og forældrenes kendskab til de andre børn, fx gennem at arbejde med legeaftaler uden for institutionen. Der peges på, at det skaber *nye constellationer* blandt børnene og herigennem nye legemuligheder for udsatte børn.

Muligheder i forældreinddragelse fortællers også frem i forhold til at lære forældrene bedre at kende og derigennem blive bedre til at *få øje på* forældrenes ressourcer:

*Mulighederne ligger jo i, at forældrene jo også har nogle kompetencer, som vi kan drage nytte af i vores arbejde med børnene.*

*[Arbejdet med forældreinddragelse gør, at] vi faktisk på en eller anden måde kender lidt mere til forældrene, ... og det kendskab gør også, at jeg kan gå til nogen og sige: Jeg ved, at du ved noget om... Kunne du ikke tænke dig at bidrage med... Og det der med at blive set på den måde som menneske, og nogen ved noget om mig og ved, at jeg kan noget, det gør også, at man har meget større lyst til selv at komme og bidrage. Så det der med at blive set, det er rigtig betydningsfuldt for alle mennesker i alle størrelser.*

Der peges her på, at personalet gennem et øget kendskab bedre kan anerkende og inddrage forældrenes ofte meget forskelligartede ressourcer.

Det er altså gennemgående, at lederne fortæller om muligheder i arbejdet med en øget forældreinddragelse i forhold til at 1) højne kvaliteten af det pædagogiske arbejde og 2) frigøre ressourcer til at arbejde med vanskelige forløb, 3) styrke børnenes alsidige legerelationer og herigennem arbejde med et inkluderende miljø i institutionen samt 4) øget kendskab til forældrene og anerkendelse af forskelligartede ressourcer.

Arbejdet med at øge forældreinddragelse er også forbundet med *udfordringer*. I det følgende gennemgår vi den type af udfordringer, lederne fortæller om i interviewene. I kraft af at dagtilbuddene har arbejdet med at eksperimentere med forældreinddragelse, har de fået nogle erfaringer omkring deres egne barrierer som institution og personale. Flere taler om det faktisk at *praktisere* den åbenhed, som de giver udtryk for, at de gerne vil have overfor forældrene, som en udfordring. Det kan give ubehag og usikkerhed omkring ens egen faglighed, når forældrene er mere i institutionen – og som følge heraf overværer, hvordan personalet fx tackler konflikter mellem børnene.

*Og så tænker jeg også, der er også en udfordring i forhold til personaleledelsen, at det er ikke alle, det ligger lige nemt for at skulle inddrage forældre i samarbejdet.*

*Udfordringen, tænker jeg, er i forhold til, at der måske er nogle medarbejdere, der ikke bryder sig om at have forældrene på sidelinjen.*

Lederne fortæller ligeledes om udfordringer omkring at *forventningsafstemme* og gøre det tydeligt for både personale og forældre, hvad der er målet og begrundelsen for forældrenes deltagelse, og hvordan de bedst kan indgå. Fx når forældre deltager i ture eller lignende.

Endvidere beskrives det som en generel udfordring at *bygge bro* til forældrene, forstået på den måde at det er en udfordring at tydeliggøre pædagogikken i institutionen. Det handler om at gøre børnenes hverdag i dagtilbuddet *nærværende* for forældre på en måde, så de kan støtte op om de pædagogiske aktiviteter. Dette beskrives også af lederne som en opmærksomhed på at *få bredt viden ud til forældrene*. Når forældrene kender mere til institutionens hverdag, kan de bedre støtte op om det pædagogiske arbejde. Dette kan illustreres ved nedenstående citat:

*For eksempel vores samlinger, det er faktisk et vigtigt pædagogisk værktøj hos os nu, fordi vi har arbejdet med det. Hvordan gør vi det, der sker her, synligt og nærværende, når forældrene kommer klokken fire? Det er en udfordring. Eller vores projektgrupper, altså, en del af vores liv [i dagtilbuddet], det ser forældrene jo, og så er der en del, som de overhovedet ikke ser, og hvordan gør vi det nærværende, så vi kan bygge den bro, der hedder, hvordan kan I bruge det derhjemme.*

Det beskrives endvidere som en udfordring at inddrage forældre uden at stigmatisere eller udstille nogle familier – at det at deltage i en familiegruppe fx handler om at møde og støtte hinanden og ikke om, at forældrene er ”udsatte”. Lederne peger på, at det er vigtigt at være opmærksom på, at forældrenes forskellige muligheder for at deltage i dagtilbuddet ikke fører til, at nogle børn bliver stigmatiseret – hvis forældrene fx ikke kommer med til en fest, eller barnet ikke har ting med hjemmefra eller har forberedt det, som skal bruges til en bestemt pædagogisk aktivitet. Der tales i den forbindelse om en opmærksomhed på de differentieringer, der kan ske børnene imellem, i kraft af at forældrene vil bidrage forskelligt, og om hvordan personalet kan sikre de børn, hvis forældre fx ikke kommer eller ikke leverer det forventede. Lederne peger på, at der ligger en pædagogisk opgave i at sikre, at de børn også får en god oplevelse og ikke udstilles:



*Fordi vi kan jo også komme til at lave nogle processer i vores krav ... til de forældre, så de bliver udstillet, og deres børn bliver udstillet, "ja, jeg har lavet den sammen med Lise" – hun er jo så voksen på stuen [i stedet for at have lavet den sammen med deres forælder, som de andre børn]. Så kommer der også noget udskillelse eller noget udstillelse af manglende ressource i det. Der synes jeg, at vi har en opgave, hvor vi selvfølgelig skal stille krav, men vi skal også passe på, at vi ikke er dem, der "flasher": Der var nogle her, der ikke kunne. For det gør jo også noget ved barnets fortælling om sig selv.*

Igen tales der om, at det handler om *hele tiden at give flere muligheder*, se forældrenes meget *forskellige* ressourcer og give forskellige muligheder for at deltage i institutionen og bidrage til børnenes hverdag der.

Endnu en central udfordring, lederne omtaler i forbindelse med at udvikle forældreinddragende tiltag, er at arbejde med at styrke et inkluderende miljø i forældregruppen. Det formuleres som en opgave for institutionerne at fremme forældrenes kendskab til og respekt over for hinanden, at øge deres tolerance og forståelse for hinanden samt at tydeliggøre forældrenes betydning i forhold til at skabe et inkluderende miljø i institutionen som helhed. Så den inkluderende kultur, institutionen arbejder for at skabe for børnene, også kommer til at omfatte forældregruppen. Nedenstående er eksempler på ledernes overvejelser i den forbindelse:

*At de faktisk som ressourcestærke forældre også bliver nødt til at tænke på, at der altså er nogle, der er i en anden andedam end mig.*

*Prøv lige at vær opmærksom på, hvad I [forældre] står og taler om hen over [børnene], eller prøv lige at vær opmærksom på, hvor mange gange får du egentlig sagt nej til dit barn, når lige dét barn spørger? Og det har vi haft nogle gode dialoger om. ... at det har betydning, hvordan du taler om andre børn og deres familier.*

*Så der er et stykke arbejde med at få dem [forældrene] til at forstå, at det kan godt være, de er forskellige, og at forældrene har forskelligt syn, men deres børn leger faktisk meget godt sammen, så det er jo en tærskel, forældrene skal overvinde.*

Lederne peger på, at det en pædagogisk opgave at være *bindeled* mellem forældrene og miljøskabende i forældregruppen. Dette beskrives ofte som en udfordring, da det er noget, som personalet ikke er vant til at tænke i. Her ligger både en opgave i at formidle kontakt mellem forældre og i at være opsøgende over for de forældre, som ikke af sig selv kommer til arrangementerne. Så det handler

på den måde både om at støtte forældrene i at deltage og i at få kendskab til hinanden og handle mere inkluderende over for hinanden og børnene. Følgende eksempler illustrerer dette:

*Vi har også snakket om, for eksempel til sommerfester, ... hvor vi har snakket meget om i personalegruppen, at personalets opgave til sådan en dag faktisk er at være bevidste om, hvem er det, der måske er udsatte, så man går hen og sætter sig hos dem, det trækker måske nogle andre til. Eller man tager dem med hen et sted, hvor der sidder nogle andre, man tænker, der vil de falde godt ind, fordi det er jo derfor, at de så – hvis man får dem med den første gang – kommer tilbage anden gang.*

*Der valgte vi så til vores sommerfest sidste år, at vi satte simpelthen navn på nogle familier internt blandt pædagogerne, og så skulle vi placere os enten på bænken ved siden af dem eller indgå i et samarbejde og fællesskab med dem, og der fik vi i hvert fald en rigtig god kontakt til en stor del af forældrene af dem, vi ikke sådan trækker ind til hverdag.*

*Vi har jo gjort det i forbindelse med VIDA, at personalet faktisk går ind og kigger på, hvem har tilmeldt sig til en sommerfest, ... og så se netop nogle af de udsatte forældre ... som jo aldrig kommer, at personalet ligesom snakker mere med dem og appellerer mere til, at de kommer. Måske at de kan hjælpe med et eller andet, men lige så meget også fortælle dem, at deres barn faktisk har brug for det.*

Det kan også handle om at støtte børnenes varierede legerelationer og dermed et inkluderende miljø gennem at gøre forældrene opmærksomme på andre legerelationer for deres barn end dem, de selv umiddelbart er opmærksomme på og støtter op om:

*At pædagogerne er bevidste om, hvis det nu er nogle legerelationer, man gerne vil gøre den forælder opmærksom på, at man ligesom for eksempel siger: "Prøv lige at se de to, de leger altså faktisk også ret godt sammen." Og det gør måske, at altså så bliver det barn inviteret hjem.*

De udfordringer, lederne peger på omkring forældreinddragelse, handler dermed om: 1) reelt at *praktisere* den åbenhed over for forældrene, som de ønsker, og arbejde med den usikkerhed, det kan give i personalegruppen, når forældre deltager mere, 2) at *bygge bro* til forældrene, så det pædagogiske arbejde bliver nærværende for forældrene, så de kan bakke det op hjemmefra, 3) at inddrage forældre mere aktivt uden at stigmatisere eller udstille nogle familier, som ikke i samme grad som andre kan deltage samt 4) at arbejde med at styrke et inklude-

rende miljø i forældregruppen, fx ved at formidle kontakt mellem forældre og at være opsøgende over for de forældre, som ikke plejer at deltage.

#### 4.5 NYE ERFARINGER, INDSIGTER OG REDSKABER SOM FØLGE AF VIDA-BASIS +

Dette afsnit omhandler, hvilke erfaringer, redskaber og nye indsigter lederne har fået gennem arbejdet med øget forældreinddragelse som en del af VIDA-programmet. Gennemgående har lederne gjort sig nogle erfaringer med at forsøge at inddrage flere forældre, herunder også de forældre, som typisk ikke kommer, og dette har ført til refleksioner omkring at *arbejde differentieret* med forældre-samarbejde og forældreinddragelse: Forældre er forskellige, og der er brug for forskellige tiltag, varieret kommunikation og forskellige strategier. Følgende eksempler illustrerer dette:

*Det grundlæggende er, at man møder folk i døren, goddag og farvel, altså, det er jo sådan set dybest set den der ting... at man kun behandler forældre ens, ved at behandle dem forskelligt. Fordi at nede hos os, så er der nogle, der selv går ind og tager kaffe ..., men der er sandelig også nogle, der skal inviteres indenfor til kaffe, og nogle der skal inviteres indenfor på stuen og sige, det er i orden, at du kommer ind på stuen, og så er der nogle, der bare kommer.*

*Når vi arbejder med forældre, så bliver vi nødt til at finde mange strategier. Det er ligesom, når man skal kommunikere med børnene, så skal vi jo finde mange veje til at kommunikere.*

*Forældresamarbejdet, det er noget, man skal øve sig på hele tiden. Det er virkelig noget, man skal øve sig på hele tiden, fordi man møder forskellige forældre.*

Lederne peger på, at forældresamarbejde er noget, man både må "finde mange strategier" til og hele tiden "øve sig på", fordi forældregruppen hele tiden ændrer sig.

Det fremgår af gruppeinterviewene, at dagtilbuddene har arbejdet meget forskelligt med forældreinddragelse, som også tidligere nævnt. Det betyder også, at forældrebestyrelsens rolle har været meget forskellig. I nogle institutioner har det at inddrage forældrebestyrelsen mere systematisk i tilrettelæggelsen og formidlingen af tiltag omkring forældreinddragelse været et vigtigt "redskab", mens det i andre institutioner har spillet en mindre rolle. Nogle ledere taler om

erfaringer med at inddrage så mange forældre som muligt i bestyrelsen og andre forældreaktivitetsgrupper og på denne måde skabe muligheder for, at der er mange, der kan løfte opgaverne, og at det dermed ikke bliver så omfattende for enkelte forældre.

Lederne beskriver endvidere det at *tænke systematisk i ressourcer* som et ”værktøj” eller en indsigt, de har fået med sig gennem arbejdet med VIDA-Basis +. Det handler om hele tiden at holde fast i, at *alle kan bidrage med noget*. Der lægges her vægt på, at det nogle gange kræver, at man tænker lidt ”uortodokst” og i mange forskellige muligheder for at inddrage forældre og forskelligartede ressourcer.

Lederne taler gennemgående om, at noget, de har fået med fra VIDA-projektet, er en opmærksomhed på og konkrete redskaber til at *facilitere* forældresamarbejde. Det vil sige at tænke det som en del af personalets opgaver at organisere og styre processer i forbindelse med forældrearrangementer og forældrene imellem. Dette kan illustreres ved nedenstående eksempler:

*Der har vi været meget bevidste om for eksempel at lave nogle forskellige grupper [af forældre], blandt andet ved at trække et tal af en hat, eller hvad vi ligesom har bestemt. Hvordan forældrene kommer til at sidde i små grupper, og sørge for, at der har været en medarbejder i alle grupperne, og så ved vi nu, hvordan vi skal facilitere, så vi kommer hele vejen rundt.*

Sammenfattende peger interviewene på, at arbejdet med VIDA-Basis +-programmet og forældreinddragelse har ført til, at institutionerne er blevet mere opmærksomme på barrierer og muligheder i deres egen praksis – det handler om *”hele tiden at arbejde med egen praksis”*, som en leder udtrykker det. Det er altså institutionens opgave og ansvar at skabe forandringer i, hvordan forældrene deltager og bidrager i institutionen, og det, at de i institutionerne har måttet afprøve nogle idéer, giver ballast og inspiration til fortsat at eksperimentere og udvikle deres praksis.

*Der ligger nogle andre overvejelser bagved, der ligger nysgerrighed på vores egen praksis bagved, der ligger nysgerrighed på børnene. Hvorfor gør de, som de gør? Og hvis nu vi gør noget andet, hvad vil de så gøre? Det er en helt anden indgangsvinkel, vi har til planlægning af aktiviteter.*

Et sidste eksempel illustrerer, at arbejdet med forældreinddragelse kan overskride barrierer og bidrage til både institutionens hverdag og til forældrenes støtte til deres barn – og dermed samarbejdet om barnets trivsel og læring.

*Jeg tænker, at der er blevet åbnet lidt mere op for, at man tør på en eller anden måde ... Der er ikke noget hemmeligt, der er ikke noget med, at det er modsatrettede interesser eller noget, så man tør åbne mere op for forældresamarbejde på et langt bredere plan i virkeligheden, end vi har gjort før,... og også at få flere og flere forældre til at byde ind i nogle af de her ting, vi arbejder med, for der ligger jo rigtig mange kompetencer i vores forældregruppe... Og i forhold til børn i udsatte positioner, der har vi jo fået sat skarpt på, at inddragelse og anerkendende tilgang [til forældrene]... gør jo også, at de føler, at de kan bidrage med noget, også i det bredere [samarbejde], men også i forhold til deres egne børn. Så jeg tror, det er noget, vi kommer til at arbejde meget mere med i forhold til at kunne bryde den der sociale negative arv i forhold til de børn, der lever i familier, der har det rigtig svært, ikke.*

Samlet set fortæller lederne, at deres deltagelse i VIDA har givet redskaber og indsigter i forhold til at arbejde differentieret med forældreinddragelse og kontinuerligt "øve sig" og udvikle forældreinddragelsen. Lederne beskriver endvidere det at tænke systematisk i ressourcer og facilitering af fx forældremøder som konkrete redskaber som noget, de har fået med sig.

#### 4.6 FORANDRINGER I FORÆLDRENES MÅDER AT DELTAGE I INSTITUTIONEN PÅ

I dette afsnit analyserer vi interviewmaterialet med henblik på at besvare spørgsmålet: Kan lederne se, at deres forældreinddragende tiltag gør en forskel i forhold til den måde, forældrene indgår i institutionen på? Det er ikke gennemgående i interviewene, at lederne ser tydelige forandringer i forældrenes måde at deltage i institutionen og i samspillet med deres eget barn på. Dog taler nogle ledere om, at de har øget forældredeltagelsen til forældrearrangementerne betragteligt, som også tidligere nævnt. Flere ledere taler om "små" eller "spæde forandringer", men også om, at de er blevet bedre til at få øje på de små forandringer, der sker, og holde fast i dem.

I det følgende gennemgås de typer af forandringer, som trækkes frem i de interview, hvor lederne synes, at der er sket forandringer i forældrenes adfærd. Flere af lederne beskriver, at de kan få øje på, at forældrene bliver mere imødekommende over for de andre børn i institutionen og på den måde bidrager til et mere inkluderende miljø:

*Altså når de [forældrene] kommer om morgenen og også lige har en bemærkning til nogle andre børn og ikke måske kun lige dem, som er naboens børn, men også*

*nogle andre. Fordi vi har været meget obs på at fortælle, jamen, dit barn leger meget med ham, selvom det måske ikke var én, man ellers ville rette henvendelse til. Så der kan jeg godt se, at de prøver at være inkluderende i forhold til de andre børn. Der kan jeg se en større tolerance over for, at man kan være forskellige. Og jeg kan se, at frem for at være fordømmende, så synes jeg i dag, at forældre har et noget mere undrende blik, og de tillader sig selv at være nysgerrige i forhold til det og inddrager – det er blandt andet ved de der legeaftaler, hvor de inviterer nogle børn med hjem, som de aldrig ville gøre ellers.*

Lederne peger på, at de kan se en forandring på den måde, at forældrene viser større tolerance og åbenhed over for andre familier, andre måder at leve på og andre værdier. Det kommer i nogle institutioner til udtryk ved, at forældrene viser større respekt for og accept af hinanden:

*Der ser jeg en forandring... de viser respekt for hinanden og accepterer hinanden, altså, på en helt anden måde end førhen. Altså, vi har jo stofmisbrugere, vi har desværre en del drankere og sådan noget, og jeg synes, at der kan jeg mærke en forskel, en positiv forskel. Så det er dejligt. Der kan man godt mærke det, at ... de viser bare en større respekt og viser, at det er jo ikke barnets skyld, at det er, som det er, ... Så jeg synes, at det er en anden adfærd, vi har.*

Nogle ledere beskriver ligeledes, at forældrene bakker mere op om det pædagogiske arbejde – fx i forhold til at der, for at hverdagen kan fungere i institutionen, er brug for, at børnene er selvhjulpne – som illustreret ved nedenstående eksempel:

*I det ene hus, hvor forældrene blev gjort meget opmærksomme på det der med, at deres børn... hvis ikke de kom på legepladsen, så var [de andre allerede] i gang og sådan noget, hvor vigtigt det var, at tøjet ikke lå der, hvor børnene ikke kunne nå det og alle de der ting. Det synes jeg, at de [forældrene] er blevet mere bevidste... eller de fleste er meget bevidste om det nu, men også snakker med deres børn om det: "Nu har jeg lige lagt det her, husk lige at du skal have fleece på, når du skal ud i dag". Altså, at det ikke kun er personalet, de går hen og siger det til.*

I nogle institutioner ses der også en forandring i forhold til den måde, forældrene agerer over for deres eget barn på – hvor de fx kan bruge konkrete råd eller vejledning fra personalet til at ændre deres måder at agere overfor barnet på.

*Der er i hvert fald nogle forældre, og det er måske dem, der har været særligt tydeligt udsatte, som vi har arbejdet lidt ekstra med, hvor ... jeg i hvert fald har set, at*

*de ... Altså, et eksempel er, at moderen kommer om morgenen med barnet, og han er rigtig dårlig til at tale, og han siger op-op, og moderen siger ingenting, og så siger han ned-ned, og moderen siger ingenting, hvor vi så snakker med hende, det ville være rigtig godt, hvis du så sagde: "Ja, det er rigtigt, vi skal op ad trappen", for de [forældrene] ved også godt – de har jo givet udtryk for, at han har et dårligt sprog, og det vil de gerne have hjælp til, og det har de også fået. Nåå, sagde hun ... Jamen, okay... Det havde hun slet ikke tænkt på. Og efter den tid, altså også hvor vi fortalte dem, prøv at vise følelser, når du kommer, i stedet for... Du må gerne være glad, du må gerne være ked af det, du må gerne være et eller andet... Nå, siger hun så. Det var i hvert fald en helt anden måde, den mor var på, når hun kom ind og hentede og bragte sit barn.*

På den måde beskrives konkrete erfaringer med, at forældrene kan bruge institutionen i udviklingen af deres kompetencer og muligheder som forældre.

*Jeg mener, at jeg har set en ændring i nogle af forældrenes adfærd i forbindelse med et eksperiment, hvor vi lavede spørgeskemaundersøgelse om, hvor gode forældre selv mente, de var til at sætte ord på følelser overfor deres børn, og hvor gode de mente, deres børn var til at sætte ord på følelser. ... Det var en øjenåbner for mange forældre, har de siden fortalt, og jeg har hørt, at de er blevet bedre til at spørge ind til det: hun er ked af det, hvorfor tror du det?*

Det kan også handle om, at institutionerne ser en forandring i forhold til, at forældrene gør mere brug af personalet, når de er i tvivl eller usikre på, hvordan de skal gribe forskellige situationer an:

*I forhold til børn i udsatte positioner har vi jo også lavet de her kontrakter med forældrene omkring det, så forældrene er også blevet bedre til at komme og sige: "Jeg har faktisk vanskeligt ved det her derhjemme, kan I vejlede mig i, hvordan jeg skal gøre det?" Det er en stor forandring, for de er faktisk på en eller anden måde blevet opmærksomme på, hey, pædagogerne kan noget, de kan hjælpe mig med noget, og så kommer de faktisk og spørger. ... Så kan vi i en periode snakke om, nå men ved I hvad, så gør vi det hernede, og når der så er gået et stykke tid, så snakker vi med hende om, at sådan og sådan, og så kan vi gøre... Så på den måde er det blevet et meget bedre samarbejde, fordi forældrene tager jo del i det og kommer og siger til os...*

*Jeg synes, jeg kan se, at forældrene kommer meget mere og spørger til råds ... Det er kommet, efter at personalet også har turdet gå til forældrene, og der er da også*

*nogle gange, hvor de siger, hvad gør man så lige her. Jamen, vi har jo ikke en facitliste, og det tror jeg nogle gange, at forældre har troet, at inde i pædagogernes hoved har vi sådan en facitliste, tjek, tjek, tjek, hvor vi også nogle gange må sige til dem, det ved jeg simpelthen ikke, kan vi ikke prøve at sætte os ned og tale om det og finde ud af, hvad det er?*

Lederne fremhæver, at forældrene i højere grad kommer og spørger og søger råd og vejledning hos personalet – og dermed inddrager personalet i, hvad de selv ser af udfordringer i forhold til barnet. I det sidste eksempel ovenfor blev der fremhævet en åbenhed og fælles nysgerrighed i forhold til i samarbejde med forældrene at finde en løsning på noget, der viser sig som udfordringer i hverdagen – hvor ingen af parterne har haft svaret på forhånd.

Samlet set viser materialet, at i de tilfælde, hvor lederne kan få øje på, at forældrene har ændret adfærd, handler det om: 1) at forældrene udviser større tolerance og åbenhed over for de andre børn og dermed bidrager til et mere inkluderende miljø, 2) at forældrene bakker mere op om det pædagogiske arbejde, samt 3) at forældrene i større grad søger råd og støtte hos personalet.

#### 4.7 OPSAMLING

Ud fra fokusgruppeinterviewene med lederne kan der peges på en række ændringer i dagtilbuddets praksis omkring forældreinddragelse, som lederne identificerer. Lederne fortæller om, at der i dagtilbuddene arbejdes mere systematisk med at inddrage forældre og medtænke forældrenes ressourcer og bidrag som en *fast del* af at udvikle den pædagogiske praksis. Der er i institutionerne arbejdet med at gøre forventninger og krav til forældre *tydelige* og *konkrete* – og samtidig *differentierede*, så forældres forskellige ressourcer kan komme i spil. Det er gennemgående, at dagtilbuddene har arbejdet med at revurdere og gentænke deres forældrearrangementer både i indhold og form. Der arbejdes med mere dynamiske arrangementer med aktiviteter, dialog og interaktion, som er struktureret og understøttet af personalet. Interviewene viser, at lederne har opmærksomhed på at arbejde med *forskellige typer af arrangementer* og dermed forskellige muligheder for forældre for at deltage og bidrage. Endvidere tænkes der i at være mere direkte opsøgende og inviterende over for forældre, som ikke plejer at deltage.

Der er i flere af dagtilbuddene overvejelser omkring, at forældreinddragelse *højner kvaliteten* af den pædagogiske praksis og *frigør ressourcer*, fordi konflikter forebygges, og der viser sig nye muligheder i det pædagogiske arbejde. Lederne



fortæller derudover om muligheder i arbejdet med en øget forældreinddragelse i forhold til at styrke børnenes alsidige legerelationer og herigennem arbejde med et inkluderende miljø i institutionen. Derudover peges på muligheder i forhold til et øget kendskab til forældrene og derigennem bedre muligheder for, at personalet kan anerkende og inddrage forældrenes forskelligartede ressourcer.

Det er fortsat en udfordring i dagtilbuddene reelt at praktisere åbenhed og at fastholde et ressourceperspektiv i personalegruppen i forhold til forældrene. Det formuleres som en udfordring at gøre det pædagogiske arbejde *nærværende* og tydeligt for forældrene, så forældrene bedre kan bakke op om institutionens arbejde. Endvidere er det en udfordring at arbejde med inklusion i forældregruppen – selv om det også fremhæves som noget, der lykkes. Der ses på den måde eksempler på en mere udviklingsorienteret og innovativ tilgang til forældresamarbejde.

I flere institutioner fremhæver lederne, at arbejdet med forældreinddragelse har haft en betydning i forældregruppen på den måde, at forældrene er mere accepterende og inkluderende over for hinanden. Der er endvidere også flere eksempler på, at forældre kan bruge personalet som sparringspartnere i forhold til de vanskeligheder, de oplever i relation til deres barn.

Sammenfattende kan vi konkludere, at de udviklingsmuligheder, som blev identificeret via de individuelle lederinterview, også er de temaer, som institutionerne har arbejdet med videre frem. Temaerne var at 1) opbygge et generelt forældresamarbejde, der er inkluderende over for de udsatte børns forældre; 2) skabe muligheder for de udsatte børns forældre for at indgå i aktiviteter, hvor de kan deltage ligeværdigt, og hvor de har kompetencer til at deltage, fx i praktiske aktiviteter; 3) få muligheder for mere direkte, praktisk vejledning af forældre til udsatte børn enten i institutionen eller i hjemmet; og 4) bevare, styrke og videreudvikle medarbejdernes kapacitet til at varetage den anerkendende og løsningsorienterede dialog, der ses som det mest betydningsfulde i samarbejdet med forældre til udsatte børn. Ved den individuelle interviewrunde (2011) blev der identificeret både interne og eksterne udfordringer i forhold til forældreinddragelse. Der ses i materialet et billede af, at opmærksomheden har flyttet sig til primært de interne udfordringer. Det vil sige en tendens til, at lederne har en øget opmærksomhed på, at arbejdet med forældreinddragelse kræver ændringer i egen praksis, i institutionens måde at organisere forældresamarbejde på samt i medarbejderne forståelser af og tilgang til forældre. Det må antages at hænge sammen med en større grad af fokus på forældres forskelligartede ressourcer og forskellige muligheder for at bidrage.

# FORÆLDREINDDRAGELSE SET FRA ET FORÆLDREPERSPEKTIV

---

Dette kapitel omhandler, hvordan dagtilbuddenes arbejde med forældreinddragelse får betydning set fra forældrenes perspektiver. Kapitlet er baseret på materiale fra besøg på de fire caseinstitutioner (jf. kapitel 2). Fokus i analysen er rettet mod: 1) hvad forældrene lægger vægt på i forhold til forældresamarbejdet, 2) hvordan forældrene oplever de inddragende tiltag, som har været iværksat i dagtilbuddet, og 3) om og hvordan forældrene kan bruge personalet som ressourcer og støtte i forbindelse med vanskelige situationer eller forløb omkring barnet. Sammenfattende belyser forældreinterviewene hvilke barrierer og muligheder, der ligger i samarbejdet med dagtilbuddet set fra forældrenes perspektiv.

De følgende afsnit vil udfolde de temaer, der kom frem ved en tværgående analyse af forældreinterviewene. Temaerne omhandler:

- Forældrenes indblik i deres barns hverdag i dagtilbuddet
- Betydningen af tilrettelæggelsen af arrangementer
- Forældrenes indbyrdes relationer og fællesskab
- Vejledning og støtte til vanskelige situationer eller forløb.

### 5.1 FORÆLDRENES INDBLIK I BØRNENES HVERDAG

Dette afsnit omhandler, hvad forældrene lægger vægt på i forhold til at få indblik i og viden om deres barns hverdag i dagtilbuddet.

I et af dagtilbuddene er der blevet arbejdet med en mappe, som børnene fik med hjem om fredagen. I denne mappe kunne være eksempler på temaer, der blev arbejdet med i institutionen, tegninger, sange eller lignende og små konkrete opgaver, som forældre og børn skulle lave sammen i løbet af weekenden. De interviewede forældre i dette dagtilbud oplevede det som et positivt tiltag. Forældrene peger på, at – selv om det kan være svært at huske mappen eller få tid til at gøre det, der lægges op til fra dagtilbuddets side – så giver mappen et konkret indblik i, hvad der foregår i institutionen og en anledning til samtaler eller aktiviteter sammen med barnet. En forælder fortæller følgende:

*Og derfor er sådan en mappe sådan set også rigtig, rigtig god, fordi det, at der ligger noget håndgribeligt med et billede af ens barn på, er ligesom meget svært at ignorere, sværere at ignorere i hvert fald end et eller andet på en eller anden hjemmeside. Så det synes jeg er rigtig fint. Og jeg synes, det er fedt at have de der øvelser. Inden havde vi så skullet skrive noget ned, men også når vi har skullet klippe noget eller tegne noget. ... Vi får ligesom en lidt anden føling [med hvad der foregår i dagtilbuddet]... Fordi det er lidt sådan, når man siger: "Hvad har du lavet i dag?" [svarer barnet:] "Jeg har ikke lavet noget".*

For forældrene kan det være svært at få øje på, hvad der sker i institutionen, der er altid mange opslag, kommunale tiltag, nye projekter mv. En forælder fortæller her om betydningen af, at formidlingen bliver konkret:

*Så det var længe lidt tåget for mig, hvad det [VIDA] gik ud på, altså. Så det var mere, når der var nogle konkrete ting, altså, de sagde, nå, men det her har noget med det projekt at gøre, nu skal vi prøve at gøre sådan eller sådan, ik', altså, det var mere der, man kan forholde sig til, hvad det egentlig er for noget. ... det er jo mere interessant, hvad det betyder i dagligdagen eller sådan noget.*

Forældrene fortæller på den måde om, at de har brug for at se betydningen i dagligdagen, og dermed hvad fx pædagogiske tiltag betyder for deres eget barn. Forældrene efterspørger på den måde konkret indsigt i, hvad der foregår i institutionen og dermed i børnenes hverdag.

Flere forældre nævner, at der er brug for en opmærksomhed på, at de som forældre ikke har de samme forudsætninger for at forstå, hvad det pædagogiske arbejde går ud på:

*Jeg tror nogle gange... når man som forælder, som ikke har den [pædagogiske] baggrund, så kræver det nogle gange lidt mere forklaring, end det man egentlig får,*

*at forstå, hvad det er, der skal ske, eller hvad er det for noget. Man [pædagogerne] kan godt blive fanget lidt ind i de termer, og de ting man bruger og glemme lidt, at vi andre ikke har nogen forudsætninger for at forstå, hvad der foregår. Men derfor bliver det sådan lidt fluffy, det, der bliver snakket om, ... eller at man har en indforståethed omkring det ... Og så nogle gange smiler man [som forælder] venligt og siger, det lyder fint, fordi jeg skal skynde mig nu [ler lidt].*

De interviewede forældre fremhæver, at åbenhed og tættere kontakt til dagtilbuddet giver større tryghed og bedre mulighed for at vurdere ens eget barns reaktioner, når barnet fx er ked af det, når forældrene afleverer. Som en forælder fortæller nedenfor:

*Man ved, at det er trygt for hende at være her. Hvis man ikke havde så meget kontakt, som man havde, så kunne man jo godt være lidt i tvivl, fordi hun har en periode nu, hvor hun synes, at det er trælst at blive afleveret om morgenen, men jeg ved, at hun har det godt her, og det er jo fordi, at jeg kommer her så meget og kender huset så godt.*

En anden forælder fortæller om betydningen af tættere kontakt:

*Man har fået en meget tættere kontakt. Altså, nu er jeg lige blevet opfordret til at stille op til forældrebestyrelsen, altså. Og den tanke havde jeg ikke selv haft, hvis det var, at... Men at pædagogerne og børnene kender os og omvendt, det synes jeg da er fedt.*

Et andet dagtilbud har arbejdet med 'åbent hus' om morgenen, hvor forældre kunne sætte sig og få en kop kaffe, før de skulle videre på arbejde. Intentionen har været at støtte forældrenes deltagelse i institutionen og deres indblik i, hvad børnene laver sammen, og hvordan forældrenes eget barn deltager i dette.

Her er forældre forskellige og har forskellige betingelser for at deltage; nogle lægger vægt på, at *muligheden er der* – det er noget, de benytter sig af en gang imellem – men alligevel betyder det noget, at der er en meget synlig invitation og en fornemmelse af at være velkommen. Det signalerer en åbenhed, som forældrene værdsætter.

Andre forældre deltager mere hyppigt – og de fremhæver, at denne deltagelse giver værdifuld indsigt i deres barns sociale liv og relationer til de andre børn og kontakt til personalet.

En forælder fortæller her om, at hun synes, at `åbent hus´ har gjort det ”lettere” at være lidt ekstra tid i institutionen:

*Man er gjort opmærksom på, at det er legalt at sætte sig ned at få en kop kaffe om morgenen og om eftermiddagen. Det er ... i hvert fald ikke blevet tydeliggjort tidligere ... Men det er blevet synliggjort i hvert fald nu, at det er helt legalt at sætte sig ned at få en kop kaffe, og der er kommet kaffe ude på stuerne. Det er blevet lettere som forælder, vil jeg sige.*

Det, der kommer ud af at deltage i sådan en type `åbent hus´-arrangementer, beskrives som bedre kontakt til de andre børn og forældre og bedre indblik i og kendskab til det, der sker i institutionen. Det kan illustreres af følgende eksempel:

*Altså, børnene vil jo meget gerne hen og snakke med én ... Så man får jo god kontakt til mange af børnene på stuerne. Og man får også lige et indtryk af, hvad det er, der foregår på stuerne ... man får lidt mere tid til at snakke sammen, end man ellers har, når man lige kommer og siger godmorgen om morgenen og farvel om eftermiddagen. Det er helt klart. Og man får måske lidt mere indblik i, hvad der egentlig er foregået i løbet af en dag. For det er jo ikke altid, at man får ret meget at vide, når man kommer hjem.*

Forældrene fremhæver, at en større grad af deltagelse i hverdagssituationer i institutionen giver større indblik i dagligdagen, større kendskab til de andre børn og andre forældre. Det styrker forældrenes fornemmelse af, hvad det er for en sammenhæng, deres barn deltager i.

En mor fortæller om at deltage i `åbent hus´ om morgenen, at det giver hende mulighed for at forklare de andre forældre om, hvordan hun forstår sin drengs reaktioner. Hun fremhæver, at det giver mulighed for, at de andre forældre får ”et andet blik på ham”:

*Det var meget det der med at kunne sidde og hygge sammen med barnet om morgenen, så det bliver en bedre aflevering. Altså, det er ikke sådan noget huhej ud af døren, vel. ... at man har muligheden for at sidde at snakke med pædagogerne og de andre forældre ... altså, sidde og spørge lidt ind til, hvordan de oplever det, også fordi at min dreng er, som han er, så er det også rart nogle gange at kunne forklare ... han reagerer nogle gange meget voldsomt. Så det har været rart, at man kan sidde og snakke med forældrene om det, og det har også givet dem et andet blik på ham, tror jeg – at de ved hvorfor [han reagerer, som han gør].*

Forældrenes øgede deltagelse i institutionen kan også skabe dilemmaer. Forældre taler her om udfordringer, "når der ikke kommer så mange" – men også at der er nogle børn, som i særlig grad synes udsatte i den forbindelse. Det er følgende udtalelser eksempler på:

*Jeg har oplevet, at der ikke er så mange andre, der bruger det, og det er lidt ærgerligt, synes jeg.*

*Når man er med som forældre – så bliver det synligt at nogle forældre er aldrig med – det kan også være lidt svært for børnene.*

*Det er en meget blandet forældregruppe. Der er mange ting, hvor de tænker: "Det kan institutionen klare. Det er de bedst til." De involverer sig ikke så meget, men det er bare rigtig ærgerligt, fordi når man møder dem ude, så har de nogle gange mange spørgsmål og tanker og "hvorfør gør de det"? Men de kommer jo ikke hen og er i dialog med os [fra bestyrelsen].*

Interviewene viser, at hvis dette dilemma bliver taget op forældrene imellem, kan der skabes en opmærksomhed på, at forældrene kan hjælpe hinanden til at deltage i fx arrangementer. Ud fra de gennemførte interview viser der sig et billede af, at det særligt er forældre, der er inddraget i bestyrelser eller aktivitetsgrupper eller lignende, der påtager sig sådanne opgaver med at informere og aktivt inddrage andre forældre.

Samlet set kan vi med dette afsnit pege på, at forældrene lægger vægt på at få konkret viden og indblik i dagtilbuddets arbejde på en måde, der giver viden om, hvad pædagogiske tiltag betyder for deres eget barns hverdag og relationer til andre børn. Forældrene fortæller om, at øget inddragelse i dagtilbuddets hverdag giver større tryghed og mulighed for at forstå sit eget barn bedre samt muligheder for at kunne komme i dialog med andre forældre om, hvad man selv oplever som vanskeligt omkring ens eget barn. Endvidere peges der også på et dilemma omkring, at øget forældreinddragelse synliggør, at forældrene deltager meget forskelligt.

## 5.2 BETYDNINGEN AF TILRETTELÆGGELSEN AF ARRANGEMENTER

I dette afsnit analyserer vi forældrenes perspektiver på tilrettelæggelsen og udbyttet af forældrearrangementer.

For nogle forældre kræver det meget overskud og planlægning at deltage i forældrearrangementer. Derfor har det stor betydning, hvordan der bliver arrangeret i forhold til at støtte forældrenes deltagelse.

*Jamen, jeg har lidt svært ved at deltage ret meget, fordi jeg er alene. Nu skulle der være noget forældremøde nu her, og det kan jeg ikke, fordi jeg står altså alene med to drenge. ... Vi var til noget fællesspisning herude ... hvor der så var Disney Sjov for børnene, og hvor man hver især havde lidt mad med ... og det var rigtig hyggeligt. ... Det deltager jeg i, hvis jeg kun har den ene af drengene. Jeg kunne ikke drømme om at tage begge to med. Altså, dét har jeg ikke overskud til. Igen fordi jeg er alene med det.*

Flere forældre taler om, at det er nemmere at deltage i forældrearrangementer, når der er spisning, og man kan tage børnene med. Forældrene lægger vægt på, at forskellige formål er kombineret, så de på den måde "får mere ud af" at komme til arrangementerne. I nedenstående eksempel har dagtilbuddet ændret deres måde at lave forældremøder på efter en snak i forældrebestyrelsen om, hvorfor der ikke kommer så mange forældre:

*En af os skulle enten passe børnene, og den anden kunne komme med til mødet. Og så kunne jeg komme hjem og referere om, hvad der foregik, men det er ikke det samme. Og så snakkede vi også på et tidspunkt om, hvorfor der egentlig ikke kom så mange. Og så snakkede vi om, at "for mit vedkommende er det sådan og sådan" og andre, de er de enlige og ... Og der sagde lederen med det samme: "Kan vi ikke finde ud af at få dem passet herhjemme?" ... Det syntes vi var en rigtig god idé. At man slog sådan nogle ting sammen. Så er der også flere forældre, der dukker op, fordi nu er der ikke den der undskyldning med, at børnene ikke kan passes. De kan være med.*

En far fortæller ligeledes om at deltage i forældremøder, hvor man kan tage børnene med:

*Ja, men jeg synes, det er bedre at have dem med alligevel. Og så løb de jo rundt, og alligevel fik vi jo at vide alt det vi skulle. Og så kunne børnene... Det synes jeg var godt ... i stedet for man skal det der og skal lige op og aflevere til mormor og så... Det her synes jeg er meget bedre. Så fik man at vide, hvad de lavede... når de legede med bold og forklarede alt, hvad der foregik. ... Man går mere op i det også, tror jeg. Fordi ellers så sidder man 'nå, man skal nok hjem og hente ham og...'*

Flere af forældrene nævner også børnenes glæde ved at skulle over i institutionen sammen med deres familie som en motivation for at deltage.

En anden forælder fortæller om betydningen af, "at der sker noget anderledes", og af at kombinere flere formål med et forældrearrangement.

*Når der sker noget anderledes til de der møder, så tror jeg også, der kommer nogle flere. Når de [pædagogerne] bliver meget gode til at koble ting sammen, sådan for eksempel hedder det ikke bare "bestyrelsesvalgmøde" et eller andet, hvor man skal komme og vælges. Det gider folk da bare slet ikke, men hvis man kombinerer det med noget andet... for eksempel den der slåskultur-aften eller en.. de der familiehush-aftener, hvor vi spiser sammen. Hvis man kombinerer dem sammen, så kommer der mange flere, fordi ... så er der også lidt hygge og snak og noget mad.*

I forældrenes beskrivelser fremgår det, at det har betydning, hvordan arrangementerne er tilrettelagt. Forældrene fortæller, at det kan være svært at komme i kontakt med andre forældre eller fortælle om, hvordan man selv har det. Nedenfor er eksempler på forældre, der fortæller om betydningen af pædagogernes måde at tilrettelægge arrangementet på, ved fx at indlægge "fortælle-runder" eller sjove opgaver, som giver forældrene anledning til at falde i snak.

*Der har været sådan noget med fortællinger og alt sådan noget fra ens barndom, altså fra forældrenes side, ikke? Det kan jeg huske, det præsenterede de til en af de der familieaftener. Så det er også en meget god måde.*

*Altså, de har lavet konkurrencer hernede, og vi har lavet lagkager sammen på kryds og tværs, hvor forældrene skulle stå og lave... lagkager. Og så står man ved siden af en, man slet ikke kender... og tænker: "Okay, hvad skal vi lige..." Det var rigtig hyggeligt. Og så er der noget underholdning..., Så skal man lige være med i en eller anden forestilling, som man slet ikke har forberedt sig på. ... Så der sker noget, som gør, at forældrene lige bliver rystet lidt sammen. Så man ikke bare sætter sig med sin familie og sidder der. Så bliver man lige trukket ud og... så skal man lige sælge nogle lodder, så man kommer rundt til alle forældre og får snakket med alle.*

Nogle af de interviewede forældre er inddraget i at tilrettelægge aktiviteter, fx som såkaldte stuearrangører, der står for stuens forældrearrangementer. Det kan dreje sig om mange forskellige typer af arrangementer (tur til svømmehal, gå i skoven, bål på legepladsen eller overnatning mv.). Forældrene lægger her vægt på, at de kan bruge institutionen, og at de får opbakning og støtte fra personalet til at arrangere.



Opsamlende kan vi pege på, at forældrene lægger vægt på de praktiske forhold omkring det at deltage i forældrearrangementer (at det fx er nemmere at deltage, hvis man ikke skal sørge for børnepasning), at forskellige formål kombineres (både hygge, information om hverdagen og pædagogiske aktiviteter og lære hinanden at kende), samt at der er brug for understøttende aktiviteter i forhold til at "blive rystet sammen" med de andre forældre.

### 5.3 FORÆLDRENES INDBYRDES KONTAKT OG FÆLLESSKAB

Dette afsnit omhandler forældrenes indbyrdes kontakt og fællesskab med hinanden. Når forældrene taler om arrangementer i institutionerne, er det ofte *kontakten til de andre forældre*, der bliver trukket frem som det væsentlige:

*Altså, jeg synes jo, at det er centralt, at vi fortsat holder nogle arrangementer i en eller anden form. ... altså, hvor forældrene ligesom har en mulighed for at møde hinanden på stuerne, eller også hvor man lære hinandens børn at kende ... det, synes jeg da, er centralt. ... Jeg synes, de arrangementer er faktisk ret væsentlige.*

Forældrene lægger vægt på, at de kan bruge hinanden til at snakke om forskellige vanskeligheder og frustrationer – men nævner også, at der er barrierer i forhold til at "åbne op":

*Altså, vi drøfter jo selvfølgelig de specifikke problemer, og det gør jo også, at når man åbner op og siger, "sådan her ser mit skrald ud", jamen, så tør man være fortrolige med hinanden på en anden måde, end man ellers ville være. Så jeg tror egentlig, at det er det, der har givet mest.*

Ovenstående eksempel peger på, at når forældrene får udvekslet vanskeligheder, udvikler det en større fortrolighed og kendskab til hinanden. Forældre til udsatte børn kan opleve, at deres barn bliver gjort til "syndebuk" for mange af de problemer, der er i institutionen, fx konflikter mellem børnene. Her er kontakten og dialogen til de andre forældre meget betydningsfuld. En forælder forklarer om dette:

*Nogle gange er det rarere at forklare folk, hvorfor er det lige, at vi handler ..., som vi gør. Så det er rigtig dejligt, når folk tør at komme og spørge én om det, for det er de nogle gange lidt bange for, tror jeg. Det er lidt et tabuemne at have et barn med et specielt behov.*

I forbindelse med et forældremøde om inklusion fortæller en mor, at:

*Så blev man lidt mere bevidst om, at... det vedkommer os alle sammen. ... at sige, at vi kan godt tage dig med hjem at lege, selvom vi måske ikke lige umiddelbart havde en tanke på den måde. Og også rumme forældrene på en anden måde.*

En anden forælder fortæller om, at personalet har støttet op om, at børnene ”leger mere på kryds og tværs”, og det mener hun har betydet noget for ”stemningen” mellem børnene.

Forældrene fortæller om, at når de er opmærksomme på det og gør en indsats, kan de støtte de andre forældre i at deltage, hvilket følgende eksempler viser:

*Vi holdt for eksempel et stuearrangement på et tidspunkt, hvor vi godt var klar over, at der var nogle, som måske ikke lige havde lyst til at deltage. ... Der gjorde vi det, at vi tog simpelthen fat i dem. Sendte dem en sms til dem, der ikke havde tilmeldt sig, og mindede dem om det her arrangement og spurgte: ”Er det fordi, at I ikke har lyst, hvad kan vi gøre for, at I får lyst til at deltage?” Og vi havde et kæmpe fremmøde. Og der kom også dem, som vi havde tænkt, der måske ikke ville dukke op til sådan et arrangement. Og vi havde en super aften.*

*Ja, lige sende en sms rundt til dem og høre: ”Har I ikke lyst? Og hvorfor har I ikke lyst?” Ikke for at trænge os på og sådan noget, men give dem en ekstra chance for lige at tænke over det.*

Forældrene peger her på, at der nogle gange skal *gøres en ekstra indsats* for at få de forældre med, som måske ikke lige umiddelbart tænker, at det er noget, de magter eller har lyst til at deltage i. Det kan gøre en forskel i forhold til fremmøde, at forældrene inviterer hinanden og følger op på, hvad der kan være af *grunde* til ikke at komme.

Forældrene lægger ikke skjul på, at dette kan være et stort arbejde. Men når de ser, hvad de får igen, vil de gerne gøre den indsats. En forælder fortæller i den forbindelse om en oplevelse omkring at få positiv respons fra de forældre, som var blevet ”trukket med”:

*Ja, de blev selv overraskede over, hvor godt det var gået det arrangement. Og hvor hyggeligt de havde haft det. Vi havde noget fællesspisning, og børnene så Disney Show, ... og det var bare så hyggeligt. Og jeg tror, at der var nogle af dem, der lige som fik lidt mere mod på at deltage i nogle flere ting.*

Eksemplerne viser, at forældrene kan støtte hinanden i at deltage – og dermed støtte de forældre, der ellers ikke kommer, til at få mod på at deltage en anden gang. Forældrene beskriver det som et kontinuerligt arbejde; der kommer hele tiden nye forældre, og børnegrupperne bliver blandet og ændret med børnenes alder. Derfor er der hele tiden nye forældre at lære at kende.

Det vægtes også at få et bredere kendskab til de andre børn og forældre. Forældre kan opleve, at det er svært at tale med andre forældre end dem, man kender i forvejen. Det betyder meget, om man kender lidt til de andre forældre eller har haft mulighed for at *starte en samtale*:

*Det gør også bare en forskel, at man sætter sig, måske også snakker med nogle forældre, som [man ikke kender så godt] Man kender jo altid nogle bedre end andre, og det er ligesom dem, man søger, men jeg synes, at det er blevet mere, alle taler med alle og i den dur.*

*Hvis man nu ikke kender nogen henede i forvejen – det var mit store problem første gang, jeg kendte ikke nogen. Den eneste grund til at jeg kom, det var fordi, jeg vidste, at lederen og nogle af pædagogerne var der. Men så var det egentlig også det. Altså, så var det overstået, fordi så vidste man jo, hvem der kom ... Eller så var der nogle af de andre, man kunne genkende på ansigterne. Så jo, tærsklen til ligesom at åbne op og sige, nu tør jeg godt, den er også stor ... altså, det var også super svært første gang til det der mad for mig, men der var alle nye, altså, der var vi bare ligesom placeret. Det er jer, der skal [sidde her]... [Pædagogerne] havde trukket lod om det.*

Som tidligere nævnt kan dagtilbuddets måde at tilrettelægge arrangementer på være en støtte i forhold til at skabe anledninger til, at forældrene kommer i snak. I eksemplet ovenfor peges der på, at pædagogerne havde placeret forældrene på en måde, hvor nye og gamle forældre blev blandet.

Opsamlende kan vi pege på, at forældrene lægger vægt på det at møde og lære de andre forældre at kende – på en måde hvor der skabes mulighed for en åben dialog om forskellige oplevelser og udfordringer i hverdagen. Der kan være en barriere, hvis man som forælder ikke kender nogen i forvejen eller er usikker på, hvad der skal ske. Forældrene kan støtte hinanden i at deltage i forskellige arrangementer, og her ser det ud til at være betydningsfuldt, at forældrene er opsøgende i forhold til hinanden og følger op på, hvad der kan være af *grunde* til ikke at komme.

## 5.4 VEJLEDNING OG STØTTE TIL VANSKELIGE SITUATIONER ELLER FORLØB

Dette afsnit omhandler temaer, som fremgår af interview med forældre, der oplever sig selv eller deres børn som nogle, der har vanskeligheder eller særlige behov.

For forældre, som oplever vanskeligheder med deres barn, kan det at få konkrete indblik i, hvordan pædagogerne håndterer en situation eller konflikt, give inspiration til, hvad man selv kan gøre. Det kan give anledning til en snak om udfordringer og handlemuligheder:

*Jeg er jo faktisk blevet inviteret til at være her og deltage, fordi at jeg nogle gange har godt af at se, hvad gør pædagogerne i de svære situationer med Peter. Og det er jo også det, jeg oplever nogle morgener, når han begynder, jamen, så er jeg simpelt hen nødt til at gå, og så må vi bare sige, nu må du tage over.*

Moren peger her på, dels at hun er blevet inviteret til at deltage i dagligdagen i dagtilbuddet for at se, hvad pædagogerne gør omkring hendes dreng, og dels at hun sammen med pædagogerne har aftalt, at der er situationer, hvor det fungerer bedst, hvis hun går, og personalet kan "tage over".

Forældrenes fortællinger viser, at tilliden til pædagogerne har betydning i forhold til at tage imod vejledning eller fortælle om, hvad man oplever som vanskeligt i forhold til sit barn. En forælder fortæller her om vigtigheden af at kunne stole på, at personalet er direkte og tager kontakt, "hvis der er noget".

*Og det er også rigtig rart, at man kan føle sig så sikker på, at jamen de skal sgu nok komme på en positiv måde og sige, hvis der er noget galt.*

Eksemplet viser samtidig betydningen af, at "det der er galt" bliver sagt på en "positiv måde" – altså at forældrene mødes med en positiv, anerkendende tilgang.

Samtidig fortæller forældre, at det er vigtigt, at dialogen er åben og *gensidig* – hvor forældrene inddrages som nogle, der har en vigtig viden om barnet – og at det nogle gange er *forældrene*, der kan komme med en løsning på det aktuelle problem.

En mor fortæller om at være inddraget i samtaler med lederen i institutionen i forhold til nogle vanskeligheder omkring hendes dreng:

*Ja, helt konkrete samtaleemner som for eksempel, jeg kan ikke få ham til at sove til middag, hvordan får I ham til at sove til middag? Og nogle gange så det jeg gør derhjemme, det begynder de også at gøre hernede. ... For eksempel det der med at bide: Når han har sagt fra over for andre børn, jamen, så er jeg jo gået ind og sagt, det er okay, at du siger fra og så sagt til de andre børn, jamen, så er det stop, og så selvfølgelig også den anden vej rundt og sige, når de andre siger stop, så skal han også stoppe. Hvor de bare ... så havde de prøvet at sætte ham i skammekrogen, og så havde de prøvet sådan, at ja, ekskludere ham på den måde, hvor jeg sagde, det bryder jeg mig egentlig om, at I udsætter min søn for, fordi det er ikke en måde, jeg selv ville gøre det på. Hvor lederen jo sagde, jamen, det kunne hun egentlig godt forstå, og det virkede heller ikke, så måske så skulle vi bare prøve ligesom at gøre, som jeg gjorde derhjemme.*

Moren lægger altså vægt på, at de har haft samtaler om konkrete hverdagssituationer, samt at hun er blevet lyttet til og inddraget som én, der har noget at bidrage med i forhold til at finde de bedste måder at støtte hendes dreng på.

For forældre, som oplever at stå i en særlig svær situation, er det betydningsfuldt at få en oplevelse af, at personalet "tager hensyn" eller "gør lidt ekstra". Det giver en oplevelse af, at dagtilbuddet støtter op om barnet og familien. En mor fortæller om, hvordan personalet hjælper hende:

*Jeg har en kalender per måned, som de også har til at hænge hernede, men den får jeg med hjem, så jeg har den til at hænge. Så tjekker jeg lige hver dag, hvad skal de i dag, fordi ellers så kommer han af sted hver gang, når de skal på tur uden rygsæk, og det er jo også synd for ham. Så det er jo også noget, de har gjort, for ligesom at hjælpe mig, og vi har en lille bog, hvor de skriver i, hvis der er noget. Så det er rigtig godt.*

Moren får altså ekstra støtte (via en månedskalender) til at huske, hvad der sker i institutionen, og hvad hun forventes at gøre i forhold til at støtte op om sit barn. Hun fortæller endvidere om, at hun har brug for at få vigtig information gentagne gange og helt konkret, hvis det er noget, hun skal kunne huske og bruge – og hun oplever, at personalet gør noget ekstra for at tage hensyn til dette.

I dette afsnit pegede vi på, at forældrene i nogle situationer kan bruge personalet som inspiration til, hvordan de bedre kan tackle fx konflikter med et barn. Her lægger forældrene vægt på tillid, åben og gensidig dialog – hvor forældrenes viden om barnet inddrages i at finde løsninger og handlemuligheder. Forældre

lægger vægt på, at personalet støtter dem i forhold til det, de oplever som særlig vanskeligt omkring barnet.

## 5.5 OPSAMLING

Samlet set viser interviewene, at forældre lægger vægt på at få konkret indblik i og viden om, hvad der sker i dagtilbuddet, og hvad det betyder for deres eget barns hverdag. Derfor betyder det noget, hvordan der arbejdes på at gøre den pædagogiske praksis konkret og nærværende for forældrene. Forældrene fortæller om, at øget inddragelse i dagtilbuddets hverdag giver større tryghed og mulighed for at forstå deres eget barn bedre samt muligheder for at kunne komme i dialog med andre forældre om, hvad man selv oplever som vanskeligt omkring ens eget barn.

Forældreinterviewene viser, at de praktiske forhold (fx børnepasning) omkring det at komme til forældrearrangementer i dagtilbuddet har betydning for forældrenes deltagelse. Forældrene lægger vægt på, at forskellige formål kombineres i de arrangementer, der afholdes. Kontakten og kendskabet til de andre forældre fortælles frem som betydningsfuldt, og der peges på betydningen af understøttende aktiviteter i forhold til at lære de andre forældre at kende og komme i dialog. Forældre kan skabe en større tilslutning til arrangementer i dagtilbuddet ved at være opsøgende og inviterende over for de forældre, som forventes ikke at deltage – og på den måde også følge op på, hvad der kan være af barrierer i forhold til at deltage.

I kapitlet pegede vi endvidere på, at forældre lægger vægt på, at der er en gensidig dialog mellem forældre og personale, hvor forældrenes bidrag medtænkes og inddrages. I sådanne situationer oplever forældrene at få støtte til vanskelige situationer og samspil.



# KONKLUSION OG DISKUSSION AF RESULTATER

---

Analyserne i denne sidste forskningsrapport om forældreinddragelse i VIDA-Basis + er baseret på resultater fra survey gennemført i 2011-2013 og den sidste del af den kvalitative dataindsamling. Rapporten vil på denne baggrund konkludere på casestudiets overordnede forskningsspørgsmål:

- 1) Hvordan institutionerne realiserer interventionernes formål, og hvad der i denne proces fremmer og hæmmer forældreinddragelse?
- 2) Hvordan medvirker interventionerne til, at udsatte børns forældre konkret ændrer adfærd i relation til deres børn og i relation til samarbejdet med dagtilbuddet om at stimulere deres børns trivsel og læring?

Det overordnede forskningsspørgsmål i casestudiet blev konkretiseret til fire specifikke forskningsspørgsmål:

- Hvilken effekt har institutionernes deltagelse i VIDA-programmet på deres forældresamarbejde?
- Hvordan arbejdes der i dagtilbuddene med VIDA-Basis +-interventionen?
- Hvordan fører interventionen til udvikling – set fra institutionens perspektiv?
- Hvordan opleves interventionen af forældrene?
- Hvordan bidrager deltagelse i interventionen til udvikling – set fra forældrenes perspektiv?

Det primære fokus for casestudiet har været at afdække konkrete forandringsprocesser i dagtilbuddenes tilgang til og tilrettelæggelse af forældresamarbejde



og forældreinddragelse samt forældres ændrede adfærd i relation til dels deres eget barn, dels deres deltagelse i institutionerne både i hverdagen og i forældrearrangementer. De fem forskningsspørgsmål vil blive besvaret nedenfor:

### **Hvilken effekt har institutionernes deltagelse i VIDA-programmet på deres forældresamarbejde?**

De statistiske analyser viser enkelte, signifikante forskelle mellem baseline- og endline-måling, som er gennemgået i kapitel 3. Samlet viser der sig et billede af, at der er sket nogle forandringer med hensyn til hvilke typer af forældrearrangementer, der prioriteres i dagtilbuddene. VIDA-institutionerne ligger noget lavere i forhold til afholdelsen af arbejdsdage. Deltagelsen i VIDA-Basis +-programmet ser således ud til at have ført til en anderledes prioritering af forældresamarbejde, hvor der ikke gøres brug af arbejdsdage i så høj grad som tidligere. Det samme (om end ikke så markant) gør sig gældende for caféeftermiddage, hvor VIDA-Basis +-dagtilbuddene også ligger lavere. Sammenholdt med de kvalitative analyser kan der peges på en mulig sammenhæng med, at dagtilbuddene i højere grad har fokus på at kombinere forskellige formål omkring forældreinddragelse – og at forældrenes aktive bidrag tænkes på andre måder end deciderede arbejdsdage.

Der er en signifikant forskel mellem institutionstyperne (VIDA-Basis 54 %, VIDA-Basis + 70 % og kontrolgruppe 85 %) på andelen, der angiver, at det at skabe kontakt mellem forældrene er et særlig vigtigt aspekt af forældresamarbejdet. VIDA-Basis +-institutionerne prioriterer dette aspekt højere end VIDA-Basis efter deltagelsen i VIDA-programmet. Samtidig er det bemærkelsesværdigt at kontrolgruppen ligger højest på dette spørgsmål.

VIDA-Basis ligger signifikant højere end de øvrige institutionstyper med hensyn til, hvor meget VIDA-programmet fortsat vil påvirke den pædagogiske praksis inden for forældresamarbejdet – hvilket ikke er så overraskende i kraft af, at den intervention, de har modtaget, har rettet særligt fokus på at styrke forældreinddragelse. Sammenholdt med de kvalitative fund peger det på, at der er en øget opmærksomhed i VIDA-Basis +-dagtilbuddene på at udvikle deres forældresamarbejde.

Samlet kan vi konkludere, at der kun kan måles mindre effekter af VIDA-Basis +-institutionernes deltagelse i VIDA-programmet i forhold til deres måde at tilrettelægge og værdisætte deres forældresamarbejde på. Dog er der basis for at konkludere, at VIDA-Basis +-institutionerne har igangsat udviklingsprocesser omkring deres forældresamarbejde og forældreinddragelse, og at VIDA-pro-

grammet på den måde har haft betydning i de deltagende institutioner, hvilket de kvalitative analyser kan belyse.

### **Hvordan arbejdes der i dagtilbuddene med VIDA-Basis +-interventionen?**

VIDA-Basis +-dagtilbuddene har deltaget aktivt i forskellige eksperimenter omkring deres forældresamarbejde. Det har givet anledning til dels 1) at revurdere og gentænke deres forældrearrangementer både i indhold og form. Der arbejdes med mere dynamiske arrangementer med aktiviteter, dialog og interaktion, som er struktureret og understøttet af personalet. Der ses en opmærksomhed på at arbejde med *forskellige typer* af arrangementer og dermed forskellige muligheder for forældre for at deltage og bidrage. Dels 2) at revurdere forståelser af familierne og hvilke barrierer, der måtte være i forhold til forældrenes deltagelse. Der tænkes således i at være mere direkte opsøgende og inviterende overfor forældre, som ikke plejer at deltage.

### **Hvordan fører interventionen til udvikling – set fra institutionens perspektiv?**

Den kvalitative analyse viser samlet set, at der, set fra ledernes perspektiv, arbejdes mere systematisk med at inddrage forældre og med at indtænke forældrenes ressourcer og bidrag som en fast del af at udvikle den pædagogiske praksis. Sammenlignet med de kvantitative analyser er dette som sagt en effekt, der ikke direkte kan måles. Man kan derfor konkludere, at lederne oplever, at institutionerne er i gang med en udvikling på disse områder. Denne udvikling kunne også dokumenteres gennem konkrete eksempler på ændret praksis i forhold til tilrettelæggelse og opfattelse af forældresamarbejde – både i forbindelse med interview og besøg på caseinstitutioner. Der ses gennemgående en mere udviklingsorienteret og innovativ tilgang til forældresamarbejde.

Der er i institutionerne arbejdet med at gøre forventninger og krav til forældre tydelige og konkrete – og samtidig differentierede, så forældres forskellige ressourcer kan komme i spil. Det er fortsat en udfordring i dagtilbuddene reelt at praktisere åbenhed og at fastholde et ressourceperspektiv i personalegruppen i forhold til forældrene. Det formuleres som en udfordring at gøre det pædagogiske arbejde nærværende og tydeligt for forældrene. Endvidere er det en udfordring at arbejde med inklusion i forældregruppen.

Sammenfattende kan konkluderes, at de udviklingsmuligheder, som der blev identificeret via de individuelle lederinterview midtvejs, også er de temaer, som institutionerne har arbejdet med. Ved den individuelle interviewrunde (2011) blev identificeret interne og eksterne udfordringer i forhold til forældreinddra-

gelse. Der ses i materialet et billede af, at opmærksomheden har flyttet sig til primært de interne udfordringer. Det vil sige, der er i institutionerne en øget opmærksomhed på, at arbejdet med forældreinddragelse kræver ændringer i egen praksis, i institutionens måde at organisere forældresamarbejde på samt medarbejdernes forståelser af og tilgang til forældrene. Det må antages at hænge sammen med en større grad af fokus på forældrenes forskelligartede ressourcer og forskellige muligheder for at bidrage.

### **Hvordan opleves interventionen af forældrene?**

Samlet set viser interviewene, at VIDA-programmet har haft en betydning for forældrene igennem de konkrete eksperimenter, som dagtilbuddene har gennemført. Forældrene lægger vægt på, at sådanne pædagogiske tiltag i hverdagen gøres konkrete og nærværende, så de kan få konkret indblik i, hvad der sker i dagtilbuddet, og hvad deres barn indgår i. Analysen peger på, at øget inddragelse i dagtilbuddets hverdag giver forældrene større tryghed og mulighed for at forstå deres eget barn bedre. Dertil kommer, at forældrene finder det betydningsfuldt, at der skabes muligheder for at komme i dialog med andre forældre – og de ser gerne, at dagtilbuddet støtter op om dette.

Forældrene vurderer det positivt, at forældrearrangementer planlægges mere fleksibelt og dynamisk, fx med mulighed for børnepasning, og hvor forskellige formål kombineres (hygge, mad, dialog, aktiviteter der ”ryster sammen”). Forældrenes indbyrdes kontakt har også betydning i forhold til tilslutningen til forskellige arrangementer. Det kan skabe større fremmøde, når forældrene gør noget ud af være opsøgende overfor de forældre, som almindeligvis ikke deltager. På den måde kan forældre lære flere forældre at kende – og få indblik i og komme i dialog med forældre i andre livssituationer. Forældrenes fortællinger peger på, at det kan give større åbenhed og tolerance overfor andres børn. Analyserne viser dermed, at forældrenes måde at møde og inddrage hinanden på har betydning for, om der skabes et inkluderende miljø omkring børnene.

### **Hvordan bidrager deltagelse i interventionen til udvikling – set fra forældrenes perspektiv?**

Som nævnt fremhæver flere forældre i interviewene konkrete eksperimenter, som institutionerne har gennemført i forbindelse med deltagelse i VIDA-programmet. Forældrenes fortællinger peger på, at sådanne konkrete pædagogiske projekter kan give forældre et bedre indblik i, hvad deres barn bruger sin tid på i institutionen – og det betyder bedre mulighed for dialog med barnet om, hvad der foregår i institutionen. På den måde kan forældre få en oplevelse af at kunne bidrage relevant til deres barns udvikling og trivsel.

Når det er muligt at skabe en åben og gensidig dialog mellem personale og forældre kan forældrene bruge personalet som inspiration og støtte til vanskelige situationer og samspil med barnet og dermed til udvikling af deres måde at være forældre på. Dette ser ud til at hænge sammen med graden af tillid mellem forældre og personale, og om forældre oplever, at deres viden og bidrag anerkendes og medtænkes i støtte til barnets trivsel og udvikling.

## 6.1 DISKUSSION AF RESULTATER I RELATION TIL PROGRAMMER MED DOKUMENTERET EFFEKT

I dette afsnit diskuterer vi resultaterne af rapportens analyser i relation til de 13 amerikanske interventionsprogrammer, der blev gennemgået indledningsvis, som har vist en dokumenteret positiv effekt (jf. afsnit 1.1, samt Larsen et al., 2011). Som tidligere nævnt er det vigtigt at medtænke, dels 1) at VIDA-Basis +-programmet skal passe ind i en nutidig dansk kontekst, hvor alle grupper af forældre er repræsenteret (ikke kun særligt udsatte), og dels 2) at VIDA-projektet ikke er et manualbaseret program, men baseret på en kombination af et top-down- og bottom-up-princip (jf. afsnit 1.1, samt Jensen et al., 2011). Det betyder, at VIDA-Basis +-dagtilbuddene har skullet udarbejde deres konkrete eksperimenter omkring øget forældreinddragelse ud fra en analyse af deres aktuelle, lokale situation (børnesammensætning, personaleforudsætninger, gældende praksis etc.). Dette forhold lægger op til, at dagtilbuddene følger VIDA-programmets oplæg til at arbejde målrettet og systematisk frem mod at udarbejde handleplaner og strategier for implementering samt til at omsætte disse i konkrete forandringsprocesser.

Dagtilbuddene har igangsat en lang række meget forskelligartede eksperimenter (jf. afsnit 4.3). Det er ikke muligt at konkludere noget specifikt omkring, hvilke typer af tiltag der virker bedst. Det, der ser ud at være væsentligt her, er, at eksperimenterne er tilpasset den lokale kontekst (lokalmiljø, forældregruppens sammensætning mv.), dagtilbuddet befinder sig i, samt de udfordringer, der aktuelt er identificeret i forhold til forældresamarbejde. Analyserne peger på, at dette forhold fordrer, at personalet forholder sig åbent og undersøgende i forhold til, hvilke forældre der lige netop nu er i deres institution, og arbejder med forskellige måder at tænke ressourcer og inddragelse på.

VIDA-programmet er altså som udgangspunkt ret forskelligt fra de amerikanske programmer med dokumenteret effekt. Men der er visse fællestræk ved de eksperimenter, som er gennemført i VIDA-Basis +-dagtilbuddene, som er sam-

menlignelige med fællestræk ved de amerikanske programmer. Disse vil blive gennemgået i det følgende afsnit:

1. Forældrene modtager ikke decideret undervisning i de nævnte programmer, men der lægges vægt på at inddrage forældre i konkrete aktiviteter, så forældrene kan se, hvordan barnet deltager i institutionen og i samspil med andre børn og personale – og at evt. vejledning af forældrene er konkret (at personalet fx viser forskellige øvelser, der kan styrke barnets motorik, eller måder at håndtere konflikter med barnet på).
2. Forældrenes kendskab til og dialog med hinanden trækkes frem som betydningsfuld både af ledere og forældre – og der lægges vægt på, at dette samspil mellem forældrene kan styrkes ved, at personalet faciliterer processer og understøtter muligheder for dialog mellem forældrene på tværs af forskellige sociale baggrunde. Mulighed for dialog og fælles refleksion forældre imellem var også et centralt aspekt ved de effektive amerikanske programmer
3. Flere af dagtilbuddene har arbejdet med eksperimenter, der er sammensat af aktiviteter, som personalet laver med børnene i dagtilbuddet, og aktiviteter, som forældrene skal lave derhjemme sammen med deres barn (se også VIDA-modelrapport 3). Der indgår ikke deciderede hjemmebesøg og supervision af forældre i hjemmet, som det er tilfældet i de amerikanske programmer. Men der er et gennemgående fokus i VIDA-dagtilbuddene på, hvordan der "bygges bro" mellem det, der foregår i dagtilbuddet, og barnets hverdag derhjemme. Både gennem konkrete aktiviteter, der skal udføres i hjemmet, og ved at gøre den pædagogiske praksis, herunder forventninger og krav, tydelig, konkret og nærværende for forældre, så de har bedre muligheder for at bakke op om personalets arbejde med børnene.
4. I de amerikanske programmer ydes der praktisk hjælp til deltagelse i forældremøderne, herunder transport, børnepasning og forplejning. Denne rapports analyser viser, at der i VIDA-Basis +-dagtilbuddene har været fokus på at revurdere og omstrukturere forældrearrangementer i retning af at tilpasse dem til familiernes hverdag – fx ved at inkludere børnepasning og fællesspisning eller lave forskellige typer af "åbne" arrangementer, som kan bruges efter behov. Der ses endvidere en opmærksomhed på, hvad der kan være af barrierer for forældrenes deltagelse og tiltag i forhold til at gøre sådanne barrierer mindre.
5. VIDA-dagtilbuddene arbejder med at planlægge, gennemføre og evaluere eksperimenter og har fået redskaber til dette gennem deres VIDA-uddannel-

se. Analysen af lederinterviews peger på, at det har ført til en mere udviklingsorienteret tilgang til forældresamarbejde – det formuleres, at forældresamarbejde er noget, man hele tiden ”må øve sig på”. Forældresamarbejdet må tænkes som noget, der hele tiden er *i udvikling* – og må justeres efter den aktuelle forældregruppe. Dette aspekt er sammenligneligt med den fortløbende evaluering og justering af processen, der foregår i de amerikanske programmer med dokumenteret effekt.

Både de amerikanske programmer og VIDA tager afsæt i et positivt ressourcesyn og har i forlængelse heraf fokus på at skabe et ressourceorienteret lærings- og udviklingsmiljø i dagtilbuddet – og i hjemmet – og dermed på at støtte udviklingen af resiliens i et system, der omfatter barnet, institutionen, familien og nærmiljøet (Ungar, 2008, 2010; Berliner, Larsen & de Casas Soberón, 2011; Berliner & de Casas Soberón, 2011). Der er tidligere peget på forældresamarbejdet som et vigtigt element i udviklingen af resiliens, da det kan understøtte et sammenhængende og støttende opvækstmiljø omkring barnet. Analyserne i denne rapport viser, at det er forbundet med både muligheder og barrierer at opbygge en anerkendende og ressourceorienteret tilgang til forældrene. Et anerkendende ressourcesyn er fremmede for udvikling af forældresamarbejde og øget forældreinddragelse, men som vist i denne rapport analyser kan det stadig være en udfordring at realisere dette både i personalegruppen og blandt forældrene. Det peger på, at der er behov for et fortsat arbejde i retning af at udvikle mere anerkendende og ressourceorienterede tilgange til forældresamarbejde, der fremmer det at se forskelle og mangfoldighed som ressourcer. Det peger også på, at deltagelsen i VIDA-Basis + forældreprogrammet har udfordret den gældende praksis omkring forældreinddragelse i dagtilbuddene. Det må derfor antages, at VIDA-Basis+forældreprogrammer tager tid at udvikle, implementere og måle effekt på - mere tid end der har været stillet til rådighed i den toårige periode, som VIDA-projektet har varet.



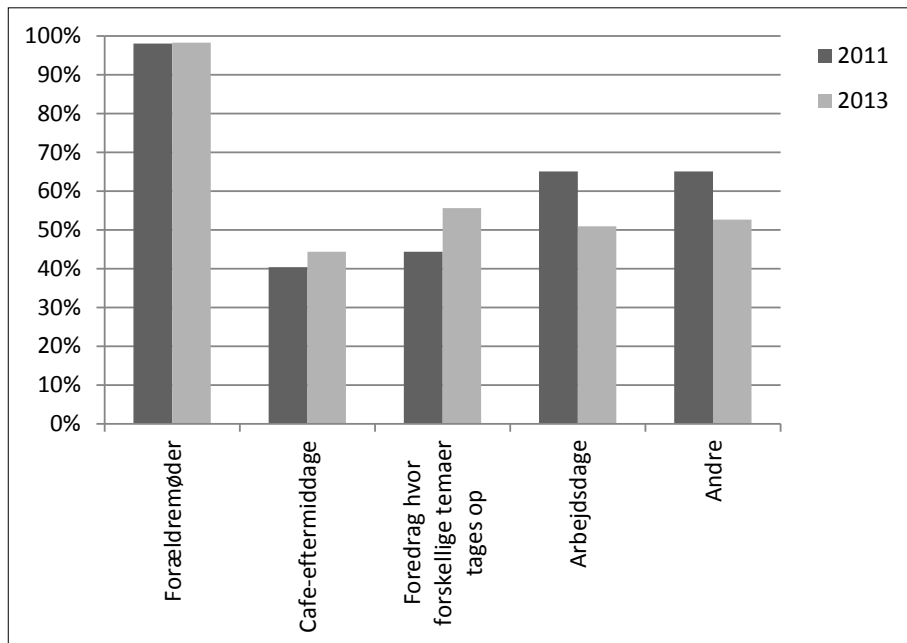
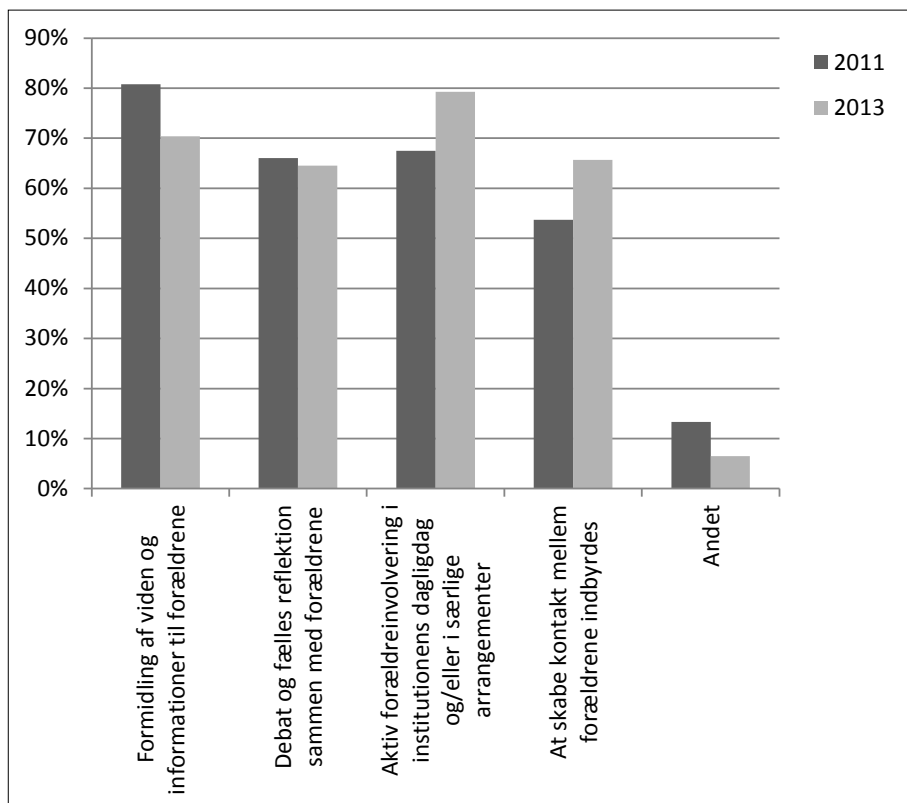
# BILAG

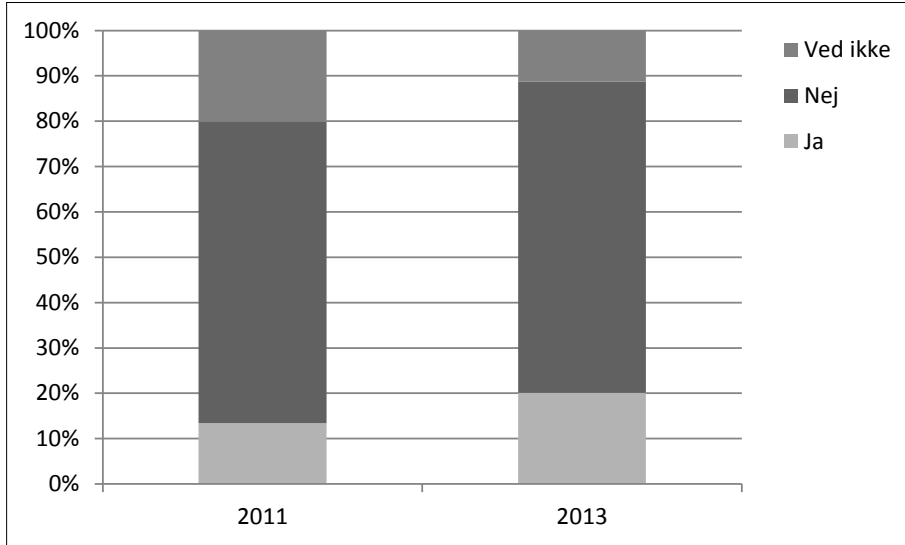
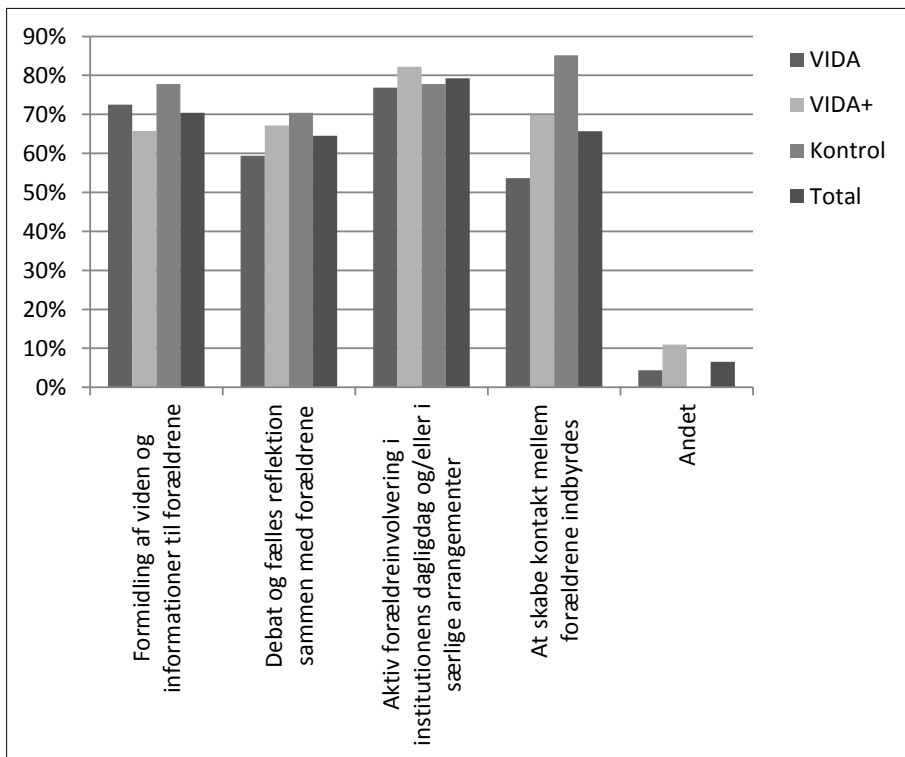
**Figur 1.** Oversigt over VIDA-basis + casestudie

	Metode	Sample	Form	Analyse/rapport
Baseline (primo marts 2011)	Forskningsdesign			VIDA status- rapport 1
	VIDA-Survey	En leder og en medarbejder fra hvert udvalgt dagtilbud	Uddelt og udfyldt survey 'face to face' på et uddan- ningsforløb	VIDA status rapport 2
	Kvalitative inter- views	Dagtilbudsledere	Individuelle inter- views i kommuner	VIDA status rapport 3
Midline (primo marts 2012)	VIDA-survey	En leder og en medarbejder fra hvert udvalgt dagtilbud	Postenquete	VIDA status rapport 4
Endline (primo marts 2013)	VIDA-survey	En leder og en medarbejder fra hvert udvalgt dagtilbud	Udfyldt survey i forbindelse med kvalitative inter- views samt online udfyldelse	VIDA forsknings- rapport 3
	Kvalitative inter- views	Dagtilbudsledere	Fokus gruppe inter- views i kommuner	VIDA forsknings- rapport 3
	Institutionscases	Leder og medar- bejdere som har deltaget i VIDA, samt udvalgte forældre	Kvalitative inter- views i dagtilbud	VIDA forsknings- rapport 3

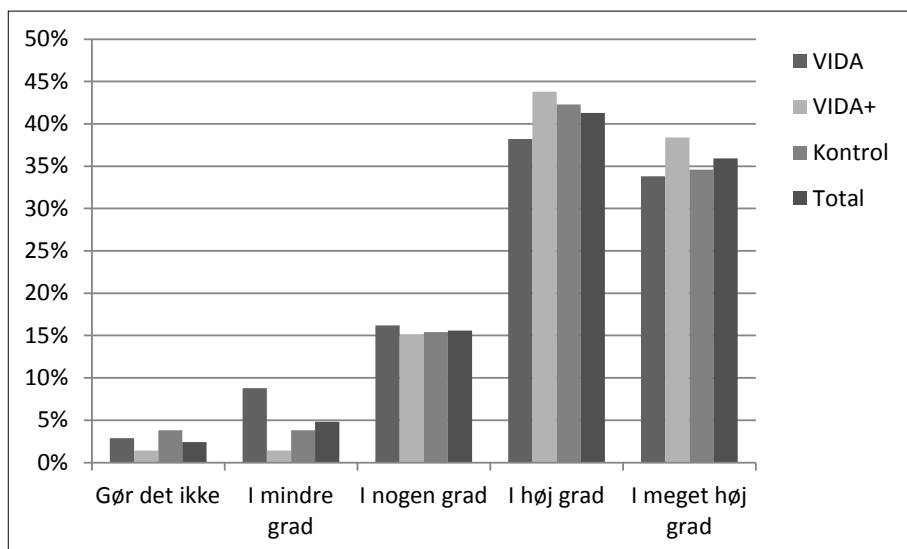




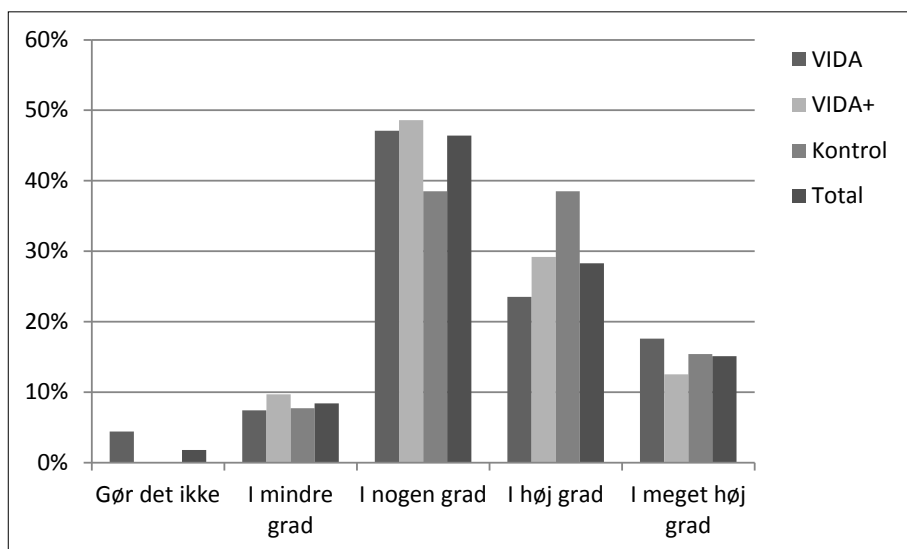
**Tabel 1.** Omfanget af specifikke forældreaktiviteter i institutionerne (2011 og 2013).**Tabel 2.** Særligt vigtige aspekter i forældresamarbejdet (Andel, som ser de enkelte forhold som særligt vigtige).

**Tabel 3.** Har I haft kurser om forældresamarbejde inden for de seneste 5 år?**Tabel 4.** Prioritering af områder i forældresamarbejdet.

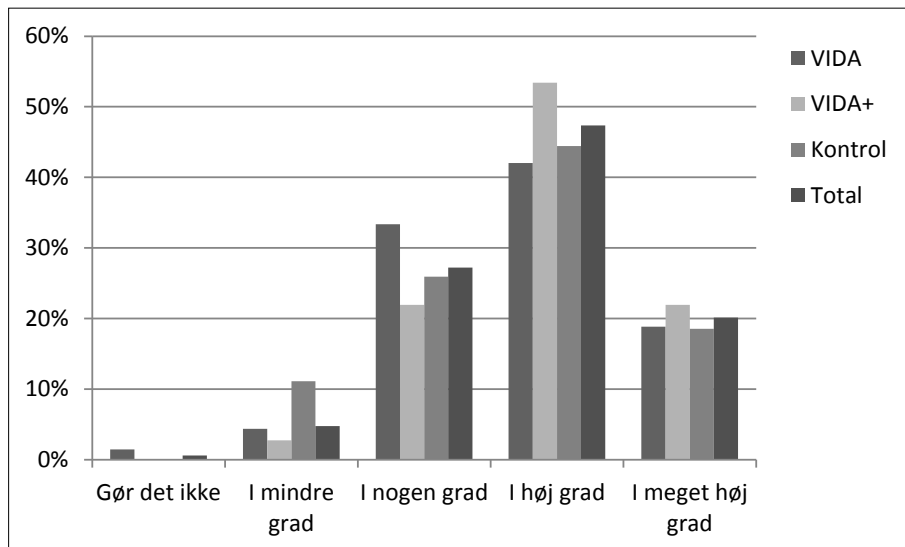
**Tabel 5.** I hvor høj grad arbejder I systematisk og målrettet med forældresamarbejde om indsatser for udsatte børn?



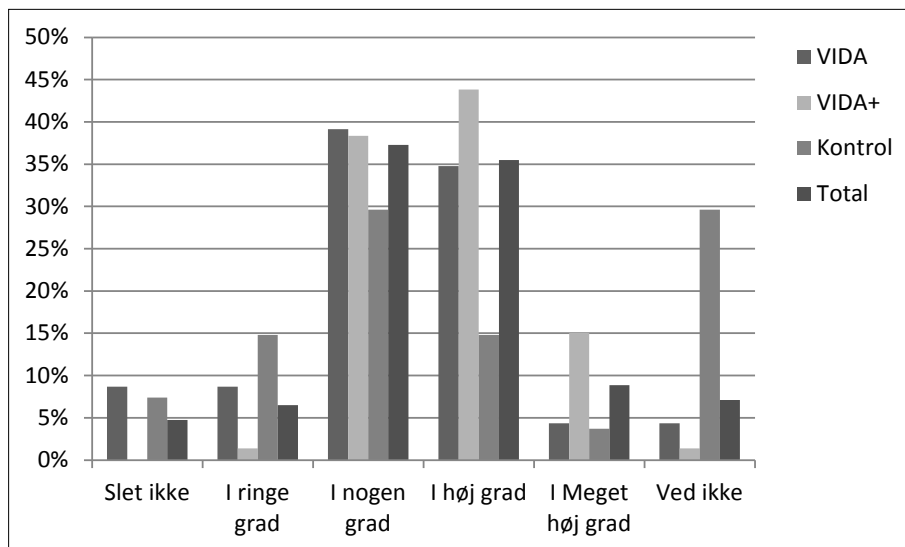
**Tabel 6.** I hvor høj grad er det muligt at inddrage alle forældregrupper i forældresamarbejdet i dit dagtilbud?



**Table 7.** I hvor høj grad samarbejder I med forældre om at skabe et støttende læringsmiljø for barnet både i dagtilbud og hjem?



**Table 8.** I hvilken grad vil VIDA programmet fortsat påvirke jeres pædagogiske praksis i relation til forældresamarbejde? Fordelt på Institutioner.



# REFERENCER

---

- Berliner, P., & de Casas Soberón, E. (2011). Inklusion i foranderlige fællesskaber – et community psykologisk perspektiv. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*. 48 (3), 289-295.
- Berliner, P., & Kousholt, D. (2011). Forældres opfattelse af forældreinddragelse og -samarbejde – belyst i kvalitative studier. I: Jensen, B., & Haahr-Pedersen, J. (red.), *VIDA-projektet - Vidensbaseret indsats over for socialt udsatte børn i dagtilbud med forældreinddragelse*. Frederikshavn: Dafolo. (upubl. VIDA-materiale).
- Berliner, P., Larsen, L.N., & de Casas Soberón, N. (2011). "Our sharing of thoughts and feelings, our respect and trust should be passed on to the next generation." The social action learning approach to community resilience. I: Hansen, T., & Jensen de Lopez, K. (Eds.), *Development of Self in Culture in Mind*. Aalborg: Aalborg University Press.
- Dencik, L. (1999). Små børns familieliv – som det formes i samspillet med den udenomsfamiliære børneomsorg. I: Dencik, L., & Jørgensen, P. S. (red.), *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Fleer, M., & Hedegaard, M. (2010). Children's Development as Participation in Everyday Practices across Different Institutions. *Mind, Culture, and Activity*, vol 17, nr. 2, s. 149 - 168.
- Hedegaard, M. (2003). Børn og unges udvikling diskuteret ud fra et kultur-historisk perspektiv. *Nordiske Udkast* nr. 1, Syddansk Universitets Forlag. p. 27-45.
- Højholt, C. (2001): *Samarbejde om børns udvikling. Deltagere i social praksis*. København: Gyldendal.

- Jensen, B. (red.) (2011). *Videnbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – modelprogram. Statusrapport 2. Baseline*. 148 sider. ISSN 1904-8521. I: VIDA-forskningsserien 11:03. Udgivet af VIDA, Aarhus Universitet.
- Jensen, B. (red.) (2012a). *Videnbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud. Modelprogram - Midtvejsanalyser*. 149 sider. ISSN 1904-8521. I: VIDA-forskningsserien 12:01. Udgivet af VIDA, Aarhus Universitet.
- Jensen, B. (red.) (2012b). *Videnbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud. Modelprogram - Udviklingstendenser*. 116 sider. ISSN 1904-8521. I: VIDA-forskningsserien 12:02. Udgivet af VIDA, Aarhus Universitet
- Jensen, B., & Brandi, U. (2013). *VIDA-forskningsrapport 2. Organisatorisk læring*. I: VIDA-forskningsserien 2013:05.
- Jensen, B. & Haahr-Pedersen, J. (2013) *VIDA-modelrapport 3. VIDA i praksis. 12 eksempler på eksperimenter i praksis*. I: VIDA- forskningsserie 13:01.
- Jensen, B., Ebsen, F., Jensen, N. R., & Langager, S. (2009). *Handlekompetencer i pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn og unge – indsats og effekt. HPA-projektet. En sammenfatning*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Jensen, B, Holm, A., Wang, C., Kousholt, D., Ravn, I., Larsen, M. S., Rasmussen, O. S., Berliner, P., Andersen, T. Y., & Brandi, U. (2011). *Videnbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – modelprogram. Statusrapport 1. Design og metode*. 112 sider. ISSN 1904-8521 I: VIDA-forskningsserien, 11:01. Udgivet af VIDA, Aarhus Universitet.
- Jensen, B. & Haahr-Pedersen, J. (2011). *VIDA-projektet. Videnbaseret indsats over for socialt udsatte børn i dagtilbud med forældreinddragelse. Tillæg til Kvalifikationsmappen 2010-2012*. Frederikshavn: Dafolo (ikke-offentliggjort: VIDA-undervisningsmateriale).
- Kousholt, D. (2005): Forældreperspektiver på samarbejde mellem daginstitution og hjem. I: Højholt, C. (red.), *Forældresamarbejde. Forskning i fællesskab*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Kousholt, D. (2011). *Børnefællesskaber og familieliv. Børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem*. København: Psykologisk Forlag.
- Kvale, S. (2006). *Interview - En Introduktion Til Det Kvalitative Forskningsinterview*. København: Hans Reitzels.
- Larsen, M.S., Bang-Olsen, A., Berliner, P., Sommersel, H. B., Pedersen, A. G., Holm, A., Jensen, B., Kristensen, R. M., Ploug, N., & Tiftikci, N. (2011). *Programmer for 0-6-årige med forældreinvolvering i dagtilbud: En forskningskortlægning*. I: VIDA-forskningsserien 2011: 02. Frederikshavn: Dafolo. <http://edu.au.dk/forskning/projekter/vida/>

- Røn Larsen, M. R. (2005). Perspektiver på de institutionelle betingelsers betydning for forældresamarbejde. I: Højholt, C. (red.), *Forældresamarbejde. Forskning i fællesskab*. København: Dansk psykologisk Forlag.
- Singer, E. (1993): Shared care for children. *Theory & Psychology*, vol. 3, no. 4, p. 429-449.
- Sommer, D. (2004). *Barndomspsykologi. Udvikling i en forandret verden*. København: Hans Reitzels Forlag. 2. rev. udg.
- Ungar, M. (2008). Research Note. Resilience across Cultures. *British Journal of Social Work* (38), 218-235.
- Ungar, M. (2010). Cultural Dimensions of Resilience among Adults. In Reich, J.W., Zautra, A.J. & Stuart Hall, J. (Eds.). *Handbook of Adult Resilience*.(pp. 404-423). New York: The Guilford Press.



# VIDA

## Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – modelprogram. Forskningsrapport 3. Forældreinddragelse.

Denne forskningsrapport gør status over projektet Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud - forældreprogrammet (VIDA basis +) og sætter fokus på, hvordan dagtilbuddene har arbejdet med forældreinddragelse som følge af VIDA. Rapporten præsenterer analyser af ledernes perspektiver på, hvordan VIDA programmet har ført til udvikling af forældresamarbejdet i dagtilbuddene og hvilke muligheder og udfordringer, det har ført med sig. Rapporten præsenterer endvidere nogle forældres perspektiver på, hvilken betydning VIDA-programmet har haft på deres relation til dagtilbuddet og deres eget barn.

Rapportens analyser peger på, at dagtilbuddene arbejder mere målrettet og reflekteret med at inddrage forældrene i udviklingen af den pædagogiske praksis. Endvidere peges på at det giver forældrene større tryghed og bedre muligheder for at støtte op om deres barns trivsel og læring, når forældrenes inddragelse i dagtilbuddet styrkes. I rapporten peges endvidere på, at det er en udfordring i dagtilbuddene at fastholde et ressourceperspektiv i forhold til forældrene.

Rapporten er udarbejdet som del af forskningsserien knyttet til projektet 'Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – modelprogram', som er bestilt og finansieret af Social-, Børne- og Integrationsministeriet og udviklet af forskere ved DPU, Aarhus Universitet. Projektet har udviklet, afprøvet og dokumenteret, hvilke pædagogiske indsatser i dagtilbud, der kan sikre udsatte børn en bedre tilværelse.